

”TOI KIUSAA MUA”

- Kiusaamistuntemusten käsitteleminen esiopetuksessa satujen keinoin

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Tuija-Maria Pätsi	
Työn nimi "Toi kiusaa mua" – Kiusaamistuntemusten käsitteleminen esiopetuksessa satujen keinoin	
Päiväys 28.11.2015	Sivumäärä/Liitteet 39/3
Ohjaaja(t) Marjaana Tuovinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Nilonkankaan esiopetuspäiväkoti, Kuusamo	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kasvava lapsi käyttäytyy usein epäsuotuisalla tavalla tilanteessa, joka on hänelle itselleen vaikea käsitellä esimerkiksi pettymyksen tai suuttumuksen takia. Hän voi puhua ilkeästi kaverilleen tai satuttaa kaveriaan fyysisesti. Kaveri kokee tuollaiset teot helposti kiusaamiseksi ja hänen hyvinvointinsa on uhattuna. Kenenkään lapsen ei pitäisi tuntea oloaan pelokkaaksi tai syrjityksi vertaisryhmässään. Yksikään lapsi ei ole syntyjään kiusaaja, vaan hänellä on negatiivisia toimintatapoja eivätkä hänen tunne- ja itsehillinnän taitonsa ole vielä riittävästi kehittyneet.</p> <p>Varhaiskasvattajien ei pidä liian tiukasti takertua varsinaisiin kiusaamisen määritelmiin, vaan omassa ryhmässään pyrkiä kuuntelemaan lasten subjektiivisia kokemuksia kiusaamiseen liittyen. Pienikin loukkaava tai satuttava teko voi tuntua lapsesta kiusaamiselta ja vaikuttaa hänen minäkuvaansa sekä itsetuntoonsa haitallisesti. Kasvattajien tehtävänä on huolehtia lapsiryhmänsä tunneilmapiiristä ja lasten sosiaalisten suhteiden onnistumisesta.</p> <p>Toiminnalliset menetelmät tarjoavat monipuolisia mahdollisuuksia erilaisten tilanteiden ja tunteiden työstämiseen. Menetelmien parissa lapsilla on tilaisuus eläytyä käsiteltäviin asioihin ja saada kokemuksia erilaisten tunteiden käsittelemisestä sekä toisten ihmisten kohtaamisesta. Menetelmät auttavat kasvattajia käymään dialogisia pohdintakeskusteluja lasten kanssa ja tukemaan lasten mentalisaatiokyvyn kehittymistä. Mentalisaatiolla tarkoitetaan ihmiselle ominaista piirrettä pohtia niin oman kuin toisten ihmisten käyttäytymisen taustalla olevia ajatuksia, tunnetiloja tai aikoja.</p> <p>Reflektiivisen työotteen omaksunut kasvattaja pysähtyy pohtimaan tilannetta lapsen kokemana pyrkien ymmärtämään, minkälaiset mielen sisäiset tunnetilat ovat yhteydessä ulospäin näkyvään ilmaistapaan. Näin toimiessaan kasvattaja voi auttaa lasta yhdistämään mielessään esimerkiksi kiukkuherättäneen tapahtuman ja tunnetilan sekä ajattelun ja sanoittamisen avulla löytämään rakentavia tunteiden ilmaisemisen tapoja.</p> <p>Toiminnallisessa opinnäytetyössä käsitellään kiusaamista esiopetusikäisten lasten kanssa satujen keinoin ja autetaan heitä tunnistamaan kiusaamiseen liittyviä tunteita sekä ratkaisemaan kiusaamistilanteita. Opinnäytetyössä suunniteltiin ja toteutettiin neljä kirjoittamalleni sadulle pohjautuvaa ohjaustuokiota esiopetusryhmälle. Ohjaustuokioiden sisällytettiin kehyskertomuksen käsitteleminen dialogisilla pohdintakeskusteluilla sekä osallistavina ohjausmenetelminä tunneharjoituksia, leikkejä, draamaa ja satuhierontaa. Ohjaustuokioiden sisällöistä mallinnettiin menetelmäopas lasten kiusaamistuntemusten käsittelemiseen ja emotionaalisten sekä sosiaalisten tunnetaitojen vahvistamiseen.</p> <p>Kehittämistyön teoreettinen viitekehys rakentuu kiusaamisilmiön ja lasten emotionaalisten sekä sosiaalisten tunnetaitojen käsittelemisestä. Työssä käsitellään lisäksi menetelmäoppaan tuotteistamisprosessia eri vaiheineen ja kokemuksiani ohjaustuokioiden toteutumisista.</p>	
Avainsanat Esiopetus, kiusaamistuntemukset, tunnetaidot, sadut, satuhieronta, leikki	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Tuija-Maria Pätsi			
Title of Thesis "That bullies me" – Dealing of bullying feelings in preschool education with methods of fairy tales			
Date	28.11.2015	Pages/Appendices	39/3
Supervisor(s) Marjaana Tuovinen			
Client Organisation /Partners Preschool and kindergarten of Nilonkangas in Kuusamo			
<p>Abstract</p> <p>The growing child often behaves in an unfavorable manner in a situation that is to him or her difficult to deal with for example because of disappointment or anger. The child can talk nastily to his or her friend or physically hurt the friend. The friend sees such acts easily as bullying and so this person's well-being is threatened. No one child should feel fearful or discriminated against peers. No child is born a bully but he or she has negative practices, and the child's emotional and self-control skills are not yet sufficiently developed.</p> <p>Early childhood educators should not cling too tightly to the actual definition of bullying but should in their own group try to listen to the children's subjective experiences of bullying. Even the slightest offensive or hurtful act may seem to the child like bullying and affect his or her self-image and self-esteem negatively. Educator's task is to take care of the feeling atmosphere in a child group as well as of the success of children's social relations.</p> <p>Functional methods provide a wide range of possibilities for working with different situations and emotions. By using these methods children have an opportunity to throw themselves into the case at hand and gain experiences in dealing with different emotions as well as encountering other people. The methods help educators to have a dialogue with reflection in conversations with the children and to support the development of children's mentalisation. Mentalisation refers to a feature characteristic for humans to consider thoughts, emotions or intentions that underline one's own and other people's behavior.</p> <p>An educator who has adopted a reflective approach to his or her work stops to consider the situation as experienced by the child with a view to understanding what kind of internal emotional states of mind are outwardly visible. In doing so, the educator can help child associate in mind, for example, an incident causing and emotional state. Educator can also thorough thinkins and songwriting help find constructive ways to express feelings.</p> <p>This functional thesis deals with bullying with pre-school aged children through fairy tales and helps them identify their feelings related to bullying, as well as solve bullyingcases. Four guidance moments were designed and implemented in the thesis for a pre-school group based on a fairy tale written by the author. Guidance moments included dealing with a framestory with the help of dialogic reflection discussions. Emotion exercises, games, drama and story massages were also included. Contents of the guidance moments were modeled for a method guide to handle with children's feelings of bullying and to strengthen emotional and social skills.</p> <p>The theoretical framework of the thesis is built on the phenomenon of bullying and handling children's emotional and social skills. The thesis also deals with the development process of the method guide and the author's own experiences about implementing the four guidance moments.</p>			
<p>Keywords Preschool, feelings of bullying, emotional skills, fairy tales, story massage, game</p>			

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	LASTEN KIUSAAMISEN EHKÄISY JA SIIHEN PUUTTUMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	8
	2.1. Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen esiopetuksessa.....	9
	2.2 Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen Kuusamossa	10
3	KIUSAAMISILMIÖN YMMÄRTÄMINEN ESIOPETUKSESSA.....	11
	3.1 Kiusaamisen ilmenemismuodot	12
	3.2 Lasten kiusaamiskokemukset Nilonkankaan esiopetuspäiväkodissa.....	13
	3.3 Kiusaamisen kohteeksi joutuvat lapset	14
	3.4 Kiusaamisen vaikutukset lapseen	16
4	LASTEN EMOTIONAALISTEN JA SOSIAALISTEN TAITOJEN VAHVISTAMINEN	17
	4.1 Emotionaaliset tunnetaidot esiopetuksessa ja niiden vahvistaminen	17
	4.2 Sosiaaliset tunnetaidot esiopetuksessa ja niiden vahvistaminen	19
	4.3 Tunnesäätely negatiivisten tunteiden kohtaamisessa	21
	4.4 Tunnetyöskentely ja lasten mentalisaatiokyvyn kehittäminen.....	22
5	TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	24
	5.1 Menetelmäoppaan tuotteistamisprosessi avuksi kiusaamistuntemusten käsittelemiseen	24
	5.1.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen ja ideoiminen	25
	5.1.2 Ohjaustuokioiden luonnosteleminen ja kehittäminen	26
	5.2 Lasten oppimiskokemukset ohjaustuokioilla	26
	5.2.1 Ensimmäinen ohjaustuokio "Kurreliinalle nauretaan"	27
	5.2.2 Toinen ohjaustuokio "Manun lumiukko rikotaan"	28
	5.2.3 Kolmas ohjaustuokio "Tupunan liukuri viedään".....	29
	5.2.4 Neljäs ohjaustuokio "Kettu Repolainen jää yksin"	31
	5.3 Ohjaustuokioiden mallintaminen menetelmäoppaaksi.....	32
6	POHDINTA.....	35
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	37
	LIITE 1: KYSELYLOMAKE ESIKOULUIKÄISTEN LASTEN KIUSAAMISTUNTEMUKSISTA.....	40
	LIITE 2: VANHEMPIEN SUOSTUMUS LASTENSA OSALLISTUMISEEN OHJAUSTUOKIOILLE	42
	LIITE 3: MENETELMÄOPAS LASTEN KIUSAAMISTUNTEMUSTEN KÄSITTELEMISEEN.....	43

1 JOHDANTO

Suuressa esiopetusryhmässä tapahtuu melkein päivittäin erilaisia kahnauksia ja ristiriitatilanteita. Noita erimielisyyksiä ratkotaan miten milloinkin ja lasten tunnetilat voivat purkautua esiopetuspäivän aikana riitoina sekä kiusaamisena. (Liuska ja Turunen 2015). Kasvava lapsi käyttäytyy epäsuotuisalla tavalla tilanteessa, joka on hänelle itselleen vaikea käsitellä esimerkiksi pettymyksen tai suuttumuksen takia, ja silloin hän helposti purkaa tuntemuksiaan kiusaamiseksi koettavilla tavoilla kaveriaan kohtaan. Hankalissa tilanteissa lapsi saattaa satuttaa toista fyysisesti esimerkiksi tönimällä, lyömällä tai puremalla, tai sitten kiusata psyykkisesti nimittelemällä, ilkkumalla tai pilkkaamalla toista. Jos esiopetuspäivän aikana kiusataan, satutetaan, loukataan tai eristetään toisista samanikäisistä, lapsen hyvinvointi ja oppimisrauha vahingoittuvat. Siksi on tärkeää, ettei ketään kiusata eikä syrjitä omassa vertaisryhmässään. (Juusola 2015, 8.)

Esiopetukseen osallistuvalla lapsella tulee olla oikeus viihtyänsä ja turvalliseen esiopetuspäivään, jonka toteutumisen mahdollistavat niin esiopetuksen henkilökuntaan kuuluvat aikuiset kuin vertaisryhmään kuuluvat lapset. Aikuisten tehtävänä on huolehtia esiopetusryhmänsä tunneilmapiiiristä ja lasten sosiaalisten suhteiden onnistumisesta opettamalla lapsille taitoja toimia oikealla tavalla ristiriita- ja kiusaamistilanteissa. Aikuiset määrittelevät sen, millainen toiminta ja käytös ovat hyväksyttäviä heidän ryhmässään ja millaiset taas eivät, jolloin mahdollinen kiusaaminen saadaan loppumaan ennen sen pahenemista. Aikuisten asenteet ja suhtautuminen kiusaamiseen viestivät lapsille siitä, miten tilanteita hoidetaan ja ratkaistaan.

Revon (2013, takakansi) mukaan yksikään lapsi ei ole syntyjään kiusaaja, vaan kiusaajana olevalla lapsella on negatiivisia toimintatapoja eivätkä hänen tunne- ja itsehillinnän taitonsa ole vielä riittävästi kehittyneet. Esiopetuksen monipuolinen toiminta tarjoaa lapsille mahdollisuuksia harjoitella niin emotionaalisia kuin sosiaalisia taitoja yhdessä aikuisten kanssa, sillä lapset hyötyvät esimerkiksi tunteiden, aikomusten ja käyttäytymisen vaikutusten pohdinnasta. Lasten kanssa voidaan nimetä eri osapuolten tunteita ja pohtia yhdessä ääneen, miltähän lapsesta itsestään, esimerkiksi riitatilanteessa, tuntui. (Salo ja Kalland 2014, 53.) Hallitessaan kyseisiä taitoja lapsi sopeutuu paremmin vertaisyhteisöönsä ja kykenee solmimaan ystävyysuhteita, joissa riidat ja erimielisyydet pystytään selvittämään keskustelemalla ja neuvottelemalla.

Varhaiskasvattajat voivat esiopetuksen arjessa opettaa lapsille tunnetaitoja ja haitallisten tilanteiden hallitsemista sekä selvittämistä. Satujen, leikkien ja draaman käyttäminen auttaa harjoittelemaan erilaisten tunteiden tunnistamista, näyttämistä sekä kokemista samoin kuin eläytymistä erilaisiin tilanteisiin eettisesti (Högström ja Saloranta 2001, 97–98; Isokorpi 2004, 127). Kyseisten menetelmien parissa lapsilla on tilaisuus eläytyä käsiteltäviin asioihin ja saada kokemuksia erilaisten tunteiden käsittelemisestä sekä toisten ihmisten kohtaamisesta. Esiopetuksessa voidaan harjoitella esimerkiksi sitä, millä tavoin omia kielteisiä tunteitaan voi kanavoida ja purkaa itseään tai muita vahingoittamatta (Jalovaara 2005, 39).

Menetelmien käyttämisen ja yhteisten keskustelujen sekä pohdintojen tarkoituksena on vahvistaa lasten mentalisaatiokykyä. Mentalisaatiolla tarkoitetaan ihmiselle ominaista piirrettä pohtia niin oman kuin toisten ihmisten käyttäytymisen taustalla olevia ajatuksia, tunnetiloja tai aikomuksia (Viinikka 2014, 6). Aikuisten ohjauksessa lapsilla on mahdollisuus oppia ymmärtämään ja eriyttämään omia tunnekokemuksiaan löytämällä niille sanallisia merkityksiä. Lapset saavat myös kokemuksia siitä, että joku toinen ymmärtää ja sietää hänen hankalia käyttäytymismallejaan. (Salo ja Kalland 2014, 52.)

Syksyllä 2014 ammatillisen harjoittelujakson aikana Nilonkankaan esiopetuspäiväkodissa havainnoin lasten käyttäytymistä toisiaan kohtaan erilaisissa riita- ja konfliktitilanteissa. Melkein päivittäin kuului jonkun lapsen suusta lause ”Toi kiusaa mua” ja kävimmekin säännöllisesti työntekijöiden kanssa keskustelua siitä miten kyseisiä kiusaamiselta tuntuvia tilanteita voitaisiin ehkäistä ja millä tavoin parantaa lasten keskinäisiä välejä. Usein kiusaamiselta tuntuvat tilanteet johtuvat lasten puutteellisista tunnetaidoista toimia eteen tulevilla riitatilanteissa ja aloin pohtia mahdollisuuksia kehittää kyseisiä taitoja ryhmän lapsissa. Opinnäytetyöni muodostui toiminnalliseksi kehittämistyöksi, jossa harjoittelun aikana kertyneiden havaintojeni ja lapsille suoritetun kyselyn (liite 1) antamien vastausten pohjalta suunnittelin neljä ohjaustuokiota. Ohjaustuokiot koostin kehystettömänä toimivan kirjoittamani sadun ympärille ja niiden toteuttamisessa käytetään lapsilähtöisiä osallistavia menetelmiä. Sadun eri lukuihin on liitetty erilaisia pohdintakysymyksiä, joiden avulla voidaan lasten kanssa käydä dialogista keskustelua kiusaamistuntemuksiin sekä -kokemuksiin liittyvistä asioista. Keskustelujen jälkeen ohjaustuokioilla annetaan lapsille mahdollisuuksia prosessoida tunnekokemuksiaan leikkimällä sekä tunneharjoituksia, draamaa ja satuhierontaa toteuttamalla.

Tarkoituksena toiminnallisessa työssä on saada lasten tuntemukset, kokemukset ja näkemykset esille kiusaamiseen liittyen eli kuunnella ja havainnoida kiusaamisilmiötä lasten kokemusmaailmasta käsin. Varhaiskasvattajien ei pidä liian tiukasti takertua varsinaisiin kiusaamisen määritelmiin, vaan omassa ryhmässään pyrkiä kuuntelemaan lasten subjektiivisia kokemuksia kiusaamiseen liittyen. Pienikin loukkaava tai satuttava teko voi tuntua lapsesta kiusaamiselta ja vaikuttaa hänen minäkuvaansa sekä itsetuntoonsa haitallisesti. Lapsen kuuleminen ja hänen puheidensa uskominen ovat tärkeässä asemassa alle kouluikäisten lasten kiusaamista ehkäistäessä sekä käsiteltäessä.

2 LASTEN KIUUSAAMISEN EHKÄISY JA SIIHEN PUUTTUMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin. Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen arvoista keskeisin on lapsen ihmisarvo. Tähän perusarvoon liittyneenä sopimus kattaa neljä yleisperiaatetta, joita ovat syrjäntäkielto ja lasten tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioon ottaminen. (Heikkilä, Välimäki ja Ihalainen 2007, 12.)

Sosionomin tutkinto antaa laajat käytännön perustiedot ja -taidot sekä niiden teoreettiset perusteet sosiaalialan asiantuntijatehtävissä toimimista varten. Sosiaalialan ammattikorkeakoulujen kansallinen verkosto on määritellyt Sosiaalialan koulutusohjelman tuottamat kompetenssit, joilla tarkoitetaan sosionomin valmiuksia, kykyjä, taitoja ja ominaisuuksia suoritua tietyistä tehtävistä. Yksi noista kompetensseista liittyy sosiaalialan eettiseen osaamiseen, jonka mukaisesti sosionomin tulee edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä pyrkiä huono-osaisuuden ehkäisemiseen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka ja Saarnio 2011, 17–19.) Varhaiskasvatukseen suuntautuneena sosionomina tulen omalta osaltani edistämään eettisten arvojen toteutumista lasten parissa työskennellessä sekä huolehtimaan heidän oikeuksiensa toteutumisesta ja tasa-arvoisen kohtelun saamisesta. Varhaiskasvattajana huomioin jokaisen lapsen yksilöllisesti ja arvostan häntä juuri sellaisena kuin hän on. Työssäni kuuntelen ja katson lasta, otan hänet huomioon sekä ymmärrän häntä sekä yksilönä että vertaisyhteisönsä jäsenenä.

Muiden mielipide lapsesta vaikuttaa vahvasti hänen itsetuntoonsa ja oman itsensä arvostamiseen (Lindevall 2003). Positiivinen asenne lapseen, hänen käytökseensä ja tunnereaktioihinsa toimii lähtökohtana lapsen hyvälle itsetunnonle. Käytännössä tämä tarkoittaa lapsen kehumista, kiittämistä ja kannustamista luontevasti arkisissa tilanteissa. (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 157.) Varhaiskasvattajana tulen toimimaan hyvänä roolimallina lapsiryhmässä eli näyttämään omalla käyttäytymiselläni ja toiminnallani lapsille esimerkkiä siitä kuinka kulloisessakin tilanteessa tulisi toimia ja millä tavoin toisille puhua. Omassa ammattiroolissani pyrin noudattamaan hyviä käytöstapoja, keskustelemaan erilaisista tunteista ja niiden näyttämisestä hyväksyttävällä tavalla sekä kannustamaan, kehuaan ja kiittämään, sillä positiivisten asioiden kautta on mahdollista saavuttaa toivomiaan tuloksia.

Varhaiskasvatuksen vertaisryhmissä esiintyy paljon negatiivista käytöstä lasten kesken. Ei ole aina helppoa erottaa nahistelua, konflikteja ja kiusaamista toisistaan. (Kirves ja Stoor-Grenner 2010, 17.) Revon (2013, takakansi) näkemyksen mukaan varhaiskasvatusikäisten lasten välinen kiusaaminen ymmärretään usein harmittomaksi nahisteluksi tai kiusoitteleksi, joiden katsotaan kuuluvan lasten normaaliin kanssakäymiseen toisten ikäistensä lasten kanssa. On kuitenkin tärkeää oppia ymmärtämään millaista kiusaaminen lasten keskuudessa voi olla ja miksi sen esiintymistä tulisi ehkäistä jo ennen kouluikää. Kiusaamisen määrittelemisessä alle kouluikäisten lasten kohdalla olisi tärkeää huomioida sitä, mitä lapsi itse kokee. Aikuisen tulee toimia lapsen tulkkina silloin, kun häneltä itseltään puuttuvat sanat kertoa kokemuksistaan. Lasten keskuudessa on tärkeämpää ymmärtää kiu-

saamisen luonnetta ja ehkäistä sen esiintymistä kuin pohtia sitä, täyttyvätkö jonkin teon kohdalla varsinaiset kiusaamisen määritelmät. (Peltonen ja Kullberg-Piilola 2000, 155; Repo 2013, 45.)

Kiusaamisen ehkäisyyn tai puuttumiseen ei ole yhtä tapaa, joka sopisi kaikkiin tilanteisiin. Tärkeintä on, että kaikki lasten ympärillä toimivat aikuiset sitoutuvat ja osallistuvat kiusaamisen vastaiseen työhön. Kiusaamisen ehkäisy tulisi nähdä osana arjen pedagogiikkaa, joka muuttuu ja muotoutuu sekä ryhmän että lasten taitojen mukaan. Lasten osallisuus ja yhteisöllisyys ovat keskeisiä ehkäiseviä periaatteita, kun pyritään siihen, että kaikki lapset saisivat myönteisiä kokemuksia toisten ihmisten kanssa toimiessaan. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 1–2, 11.) Jalovaaran (2005, 96–98) mukaan taitava kasvattaja näkee arjen aidoissa vuorovaikutustilanteissa mahdollisuuksia ohjata lapsia yhteisöllisyyteen ja tunnetaitoihin.

2.1 Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen esiopetuksessa

Varhaiskasvatuksessa omana erityisalueenaan on esiopetus, jolla tarkoitetaan päivähoitoon ja peruskouluun niveltävää kuusivuotiaille lapsille tarkoitettua kasvatus- ja opetustyötä, jolle on määritelty tavoitteita ja oma opetus suunnitelmansa. Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla häntä vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen. Esiopetusyhteisön tulee olla turvallinen, ilmapiiriltään kunnioittava sekä ystävällinen. Oppimisympäristön turvallisuutta tai terveyttä vaarantaviin tekijöihin puututaan heti. (Lankinen ja Kauppinen 2010, 6–9.)

Mirjam Kallandin (2011) mukaan hyvässä esiopetusryhmässä lapsen olotila on turvallinen ja luottavainen, jolloin hän kokee voivansa pulmatilanteissa kääntyä tuttujen työntekijöiden puoleen. Aikuiset puuttuvat aktiivisesti kiusaamistilanteisiin ja tekevät työtä sen eteen, että jokainen lapsi kokisi olonsa arvostetuksi eikä kukaan lapsista jäisi yksin ryhmässään. Turvallisessa ympäristössä lapsi pystyy leikkimään, oppimaan ja kehittymään. Hän voi harjoitella sosiaalisia ja kognitiivisia taitoja sekä luoda ystävyysuhteita. Vastavuoroiset ja tasavertaiset ystävyysuhteet suojaavat lasta kiusaamistilanteilta, vahvistavat hänen kokonaisvaltaista hyvinvointiaan sekä tukevat hänen kasvuun ja kehitystään aikuisikään asti.

Kiukunpuuskat ja tunteiden ailahteleminen ovat osa normaalia arkea esiopetusikäisen lapsen kohdalla. Tunteista puhuminen ja myös negatiivisten tunteiden kokemisen ja näyttämisen sallitaksi tekeminen on tärkeä osa lasten kasvatusta myös esiopetuksessa. Lapsen uhma, kiukuttelu ja aggression osoittaminen eivät sinällään ole huonoja ja tukahdutettavia asioita – on vain opittava säätelemään tunteiden vaikutusta omaan käytökseensä. Kehittyäkseen itseään arvostavaksi ja oikealla tavalla itseään puolustavaksi aikuiseksi on lapsen saatava opetella turvallisesti itseään ja muita vahingoittamatta koko tunneskaalansa näyttämistä. Lapsella on oltava lupa kiukutella ja purkaa pahaa mieltään myös esiopetuksessa. Siihen, miten hän negatiivisia tunteitaan purkaa, on kiinnitettävä huomiota ja opetettava hänelle sallittuja tapoja. (Vilén, Seppänen, Tapio ja Toivanen 2010, 154.)

Arkipäivän tilanteet ovat luonteva lähtökohta keskusteluille lapsen kanssa eettisistä ja elämäntarkoituksellisista kysymyksistä. Hyväksyvä ja myönteistä läheisyyttä korostava suhtautuminen lapseen auttaa häntä ottamaan huomioon toiset lapset ja aikuiset. Eettisen ja sosiaalisen kasvatuksen tavoitteina on opettaa lapsille niin itsensä kuin toistenkin hyväksymistä sekä vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Lapsille opetetaan tunteita, empatiaa, sääntöjen noudattamista, ristiriitojen selvittelyä rakentavalla tavalla, hyviä tapoja sekä vastuullisuutta. (Kuusamon kaupungin esiopetussuunnitelma 2011, 17.)

Esiopetussuunnitelman yhteydessä on laadittava suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Tuollaiset toiminnat voivat olla suoraa tai epäsuoraa sanallista tai fyysistä voimankäyttöä tai sosiaalista manipulointia, joka loukkaa henkilön psyykkistä, fyysistä tai sosiaalista koskemattomuutta. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma tulee toimeenpanna ja sen noudattamista sekä toteutumista tulee valvoa kaikkien esiopetuksessa työskentelevien henkilöiden toimesta. (Lankinen ja Kauppinen 2010, 40–41.)

2.2 Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen Kuusamossa

Kuusamon varhaiskasvatuksessa muodostuneen näkemyksen mukaan kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit eivät ole kiusaamista, mutta niistä saattaa toistuessaan ja pitkään jatkuessaan kehittyä kiusaamista. Yksittäiset teot eivät siis ole kiusaamista, mutta niiden seurauksena lapsi saattaa tuntea itsensä ja olonsa uhatuksi tai pelokkaaksi. Kiusaamisen määrittelyssä onkin tärkeää ottaa huomioon lapsen oma subjektiivinen kokemus kiusaamisesta, jotta siihen voidaan puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Kuusamon kaupunki 2014, 2).

Eri toimintayksiköissä kuuluu lapsen ääni ja sen kuulemiseen suhtaudutaan vakavasti. Lasten kanssa keskustellaan erilaisista tapahtumista ja tilanteista, kiusaamisesta sekä kiusaamisen vaikutuksista. Kiusaamista ehkäisevä työ perustuu pienryhmätoimintaan, jota pyritään toteuttamaan arjessa jatkuvasti. Pienryhmässä aikuisella on mahdollisuus havainnoida, osallistua sekä ymmärtää lasten sosiaalisia suhteita siten, että kiusaamiseen on helpompaa puuttua. Erityisesti leikin havainnointia korostetaan kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeänä muotona. Aikuisen tehtävänä on opettaa lapsia hyväksymään erilaisia ihmissuhteita ja tunteita sekä sietämään pettymyksiä ja mielipahaa. Lapsia haastetaan kokeilemaan ja huomaamaan, että toisinaan voi olla kivaakin vaihtaa leikkikaveria. Ryhmissä painotetaan myös positiivisen vuorovaikutuksen ja palautteen vahvistamista. (Kuusamon kaupunki 2014, 2.)

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen vastaisessa työssä käytetään apuna muun muassa erilaisia tuntekortteja ja vuorovaikutusleikkiä, joka pohjautuu Theraplay-menetelmälle. Vuorovaikutusleikki on aikuisten ja muutaman lapsen välistä etukäteen suunniteltua leikkiä ja toimintaa. Sen tavoitteena on kohottaa lapsen itsetuntoa ja lisätä yhteenkuuluvuudentunnetta, opettaa lapsia huolehtimaan itsestään ja toisistaan sekä lisäämään luottamusta toisiin ihmisiin. Näiden lisäksi tavoitteena on myös tarjota lapselle haasteita, onnistumisen kokemuksia, myönteistä vuorovaikutusta ja rohkaisua. (Suomen Theraplay-yhdistys ry. 2008; The Theraplay Institute 2009.)

3 KIUSAAMISILMIÖN YMMÄRTÄMINEN ESIOPETUKSESSA

Mitä kiusaamisella tarkoitetaan? Peltosen ja Kullberg-Piilolan (2000, 153) mukaan jokaisella lapsella ja aikuisella on oma kiusaamiskynnyksensä sen suhteen, mikä heistä tuntuu kiusaamiselta. Tämä kynnyksen muuttuu sen mukaan, onko kyseessä itseen kohdistuva kiusaaminen vai oma käytös, jonka joku toinen on kokenut kiusaamisena. Myös mielentila ja muut tilannetekijät vaikuttavat kiusaamistunteen kokemiseen. Jonain päivänä olemme herkempiä tuntemaan itsemme kiusatuiksi ja toisena päivänä taas voi tapahtua paljonkin sellaista, mitä emme koe kiusaamiseksi. (Peltonen ja Kullberg-Piilola 2000, 155.) Alle kouluikäisten lasten parissa kiusaamisen määrittelyä sekä tunnistamista vaikeuttaa kiusaaminen-sanan vaihteleva käyttö, koska pienet lapset saattavat kutsua hyvinkin erilaisia asioita kiusaamiseksi. Toisaalta heiltä myös saattavat puuttua sanat kertoa kokemuksistaan. Aikuisen tulee toimia lapsen tulkkina ja tunteiden sanoittajana. Pienen lapsen kokemusten tulkkina oleminen tarkoittaa sensitiivistä lapsen kuulemistä eikä tilanteen tuomarointia siitä, mikä lapsen tunne pitää paikkansa ja mikä taas ei. (Repo 2013, 36–38.)

Härnäminen ja kiusoittelu ovat usein satunnaisia tekoja ja ne voivat kohdistua milloin kehenkin. Kiusoittelu muuttuu kiusaamiseksi ja vahingolliseksi silloin, kun se jatkuu pitkään eikä ole kiusatuksi joutuneen mielestä enää hauskaa. Kiusaaminen on sitä, että toistuvasti ja tahallaan aiheutetaan paha mieltä toiselle. Pidempään jatkuessaan kiusaaminen saattaa aiheuttaa sitä, että mieli on apea ja yksinäinen. Mahaan voi sattua tai päätä särkeä. Esiopetukseen lähteminen ei ehkä enää huvita tai se pelottaa. (Lajunen ym. 2005, 123.)

Repo (2013, 38–42) erottelee kiusaamisessa muutamia piirteitä, jotka erottavat sen esimerkiksi riitelystä. Piirteitä ovat toistuvuus, tietoisuus, vallankäyttö ja ryhmäilmiö. Kiusaamisen määrittelyissä on tavallista, että kiusaaminen kuvataan säännölliseksi ja melko pitkän ajanjakson aikana tapahtuvaksi yhteen lapseen kohdistuvaksi toiminnaksi. Määritelmien mukaan teon tietoisuus on edellytys sille, että tekoa voidaan pitää kiusaamisena eli kiusaamisen tarkoituksena on aina satuttaa ja loukata sen kohteeksi joutunutta. Mikä tahansa harmin, haitan ja pahan mielen tarkoituksellinen aiheuttaminen toiselle on hänen kiusaamistaan. Kiusaamisessa on usein myös kyse vallankäytöstä ja statuksen hakemisesta ryhmässä – ryhmän passiivinen hyväksyntä kielteisille teoille vaikuttaa ratkaisevasti kiusaamisen jatkumiseen.

Jos kiusaamisen määritelmistä pidetään tiukasti kiinni, on olemassa vaara, että moni lapsen halventavaksi ja loukkaavaksi kokema käyttäytyminen, jätetään huomioimatta. Jos vain tietyn ajanjakson aikana riittävän monta kertaa toistuneet teot koetaan kiusaamiseksi, ajaututaan helposti sellaiseen tilanteeseen, jossa odotetaan ensin kiusaamisilmiön syntymistä ja vasta sen jälkeen puututaan siihen. (Repo 2013, 39.) Hamarus (2012, 23–24) näkee, että varhaista puuttumista korostava kiusaamisen määritelmä auttaa arjessa aikuisia puuttumaan kiusaamiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tällainen arjessa toimiva ja ennalta ehkäisevä määritelmä sisältää hänen mukaansa kaksi kriteeriä: 1) kiusattu kokee, että häntä on kiusattu (subjektiivinen kokemus) ja 2) kiusattu ei ole tasaveroinen puolustautumaan kiusaajaa vastaan (valtaepätasapaino). Subjektiivinen kokemus ja valtaepätasapaino ovat riittäviä syitä selvittää, mistä tilanteesta on kysymys. Aina ei tällaisissa tapauk-

sisä ole tietenkään kyse kiusaamisesta, mutta tällä tavalla mahdolliseen kiusaamiseen päästään puuttumaan kuitenkin varhaisessa vaiheessa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa kiusaamiseen puututaan, sitä helpompaa ja vaikuttavampaa puuttuminen on.

3.1 Kiusaamisen ilmenemismuodot

Höistad (2003, 80) pitää kiusaamisen tavallisimpana ilmenemismuotona hiljaista, hienovaraista kiusaamista, jota on vaikeaa ulkopuolisen havaita. Kiusaaminen voi ilmetä tuijottamisena, merkitsevien silmäysten vaihtamisena jonkun kanssa, ilmeilynä, selän kääntämisenä tai toisen kohtelemisena niin kuin hän olisi ilmaa. Hiljaisen kiusaamisen kohteeksi joutuvat usein hiljaisia ja huomaamattomia lapsia, jotka eivät pidä melua itsestään eivätkä tule kertoneeksi kenellekään, mitä ovat joutuneet kokemaan.

Sanallisen eli psyykkisen kiusaamisen muotoja ovat muun muassa pilkkaaminen, nimittely, epäystävällinen puhetyyli ja toisen puheiden matkiminen. Sanallinen kiusaaminen on helpompaa huomata kuin hiljainen kiusaaminen, mutta ei aina. Aikuisen selän takana voi kuiskutella hiljaa. Siksi onkin tärkeää ottaa käsiteltäväksi muunkinlainen kiusaaminen kuin kovaääniset kommentit ja nauru – myös huokailut, kuiskuttelut, silmien pyörittely ja vastaavat on otettava puheeksi. (Höistad 2003, 82–85; Juusola 2015, 10.)

Helppointa on huomata fyysisen kiusaamisen muodot sen jättämistä ulkoisista merkeistä, kuten mustelmista tai revytyistä vaatteista. Fyysinen kiusaaminen voi olla myös sitä, että kiusaaja sattumalta tönäisee uhriaan, nipistää häntä ohimennen, seisoo hänen tiellään tai lyö oven kiinni hänen edestään. Kiusatun tavaroita voidaan piilottaa, heitellä uhrin ulottumattomiin tai rikkoa. Fyysinen väkivalta voidaan naamioida leikiksi tai urheiluksi, jotta sitä ei huomattaisi eikä siitä jäätäisi kiinni. (Höistad 2003, 85; Juusola 2015, 10.)

Revon (2013, 75) mukaan yleinen vallankäytön muoto lasten keskuudessa on leikin sääntöjen muuttaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi näennäisesti hyväksytään leikkeihin mukaan, mutta todellisuudessa hänellä ei ole tasavertaista mahdollisuutta osallistua leikkiin eikä hän ole tasavertainen leikin jäsen. Kyseinen toiminta näkyy esimerkiksi leikin roolien epätasaisena jakautumisena, roolien vaihtamisen estämisenä tai siinä, että roolin sisältö tehdään rajoittavaksi. Jollekin lapselle voidaan toistuvasti antaa rooli, jossa ei saa vaikuttaa leikin kulkuun tai osallistua koko leikkiin.

Pojat kiusaavat enemmän fyysisesti ja tytöt epäsuorasti. Tytöt osaavat jo hyvin nuorena ottaa käyttöönsä kiusaamiskeinot, joissa tyttö ei sano itse suoraan mitään ikävää vaan junailee toiset yhtä lasta vastaan tyyliin ”Älkää olko tuon kanssa. Älä säkään kutsu sitä synttäreille. Ei oteta sitä mukaan”. Tällainen käyttäytyminen on yleensäkin naissukupuolelle ominainen aggressiivisuuden ja kiusaamisen muoto, jota tytöt eivät välttämättä itse tiedosta kiusaamiseksi. (Juusola 2011, 147, 186–187.)

3.2 Lasten kiusaamiskokemukset Nilonkankaan esiopetuspäiväkodissa

Opinnäytetyötäni varten laadin kyselyn (liite 1) Weprobol-ohjelmalla selvittääkseni esiopetusikäisten lasten kiusaamistuntemuksia ja -kokemuksia. Kyselyn laatimisessa käytin apuna Turvataitoja lapsille -kirjasta (Lajunen ym. 2005) löytyvää kyselylomaketta. Kyselyssä lapsilta tiedusteltiin muun muassa sellaisia asioita onko vastaaja joutunut kiusaamisen kohteeksi ja millaisen kiusaamisen, onko itse ollut kiusaajana ja miltä kiusaaminen on tuntunut. Kyselylomake jaettiin yhden ryhmän 15 lapselle ja lapset saivat vastata kyselyyn vanhempiensa kanssa. Kyselyyn vastasi 13 lasta. Vastausten sekä harjoittelujaksolla tekemiäni havaintojen pohjalta minulle muodostui kuvaa siitä millaista kiusaamista esiopetuksessa esiintyy. Saamani vastaukset ovat hyvin samantyyppisiä kuin teoriakirjallisuudessa esiintyneet kiusaamisen muodot päiväkodeissa ja koulumaailmassa.

Olen luokitellut kiusaamisen ilmenemismuodoista saamiani vastauksia kuvaan 1. Lasten keskuudessa esiintyi yleisimmin tönimistä, vaatteista repimistä, leikeistä tai peleistä ulkopuolelle jättämistä, tavaroiden viemistä kädestä sekä nauramista vastauksille tai osaamattomuudelle.

<u>Fyysinen kiusaaminen</u>	<u>Psyykkinen kiusaaminen</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Töniminen • Lyöminen • Kamppaaminen • Pureminen • Hiuksista vetäminen • Nipistäminen • Vaatteista repiminen • Väkinen pussaaminen tai halaaminen • Tavaroiden vieminen kädestä • Leikkien sotkeminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Nimittely • Vastauksille/osaamattomuudelle nauraminen • Ulkonäön tai vaatteiden pilkkaaminen • Leikkien tai pelien ulkopuolelle jättäminen • Ilveily, ilmeily • Rumasti sanominen • Leikin tai pelin sääntöjen muuttaminen

KUVA 1. Nilonkankaan esiopetuspäiväkodissa esiintyneet kiusaamisen muodot (Pätsi 2015)

Lapset toivat vastauksissaan esille myös vapaata sanaa käyttäen erilaisia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan kiusaamisesta. Yksi tytöistä on kokenut kiusaamiseksi yhden pojan käytöksen häntä kohtaan, kun poika on kesken toimintatuokioiden tai vapaan leikin aikana väkisin pussannut tai halannut häntä. Poika tykkää omien sanojensa mukaan kyseisestä tytöstä, koska pitää tätä kauniina. Tyttöä tuollainen käyttäytyminen ei kuitenkaan ole ilahduttanut, vaan lapsia ja erityisesti tuota poikaa on jouduttu muistuttamaan kavereiden yksityisyyden ja omien rajojen kunnioittamisesta melkein päivittäin.

Toisen tytön mielestä kiusaamista on ollut kaverin kurja temppu muistipelin aikana – kaveri siirsi pelissä yhden kortin paikkaa niin, ettei kyseinen tyttö onnistunut saamaan pareja vaikka olisikin muistanut korttien sijainnin oikein. Aikuisen nuhdeltua tyttöä kyseisestä teosta ei hän ollut ymmärtänyt tekonsa vääryyttä vaan oli ruvennut mököttämään eikä ollut halunnut jatkaa peliä. Huijatuksi joutunut tyttö mainitsi kiusaamiseksi myös yhden pojan käytöksen häntä kohtaan aamupiirien aikana –

poika oli nipistänyt tyttöä käsivarresta niin lujasti, että siihen oli jäänyt punaiset jäljet ja toisella kertaa vetänyt tyttöä leteistä niin, että hänen päähänsä oli sattunut.

Kyselyssä esiin tulleiden vastausten mukaan koettu kiusaaminen on aiheuttanut lapsissa niin psyykkisiä (pelkoa, suuttumusta, kurjaa oloa) kuin fyysisiäkin (mustelmia, puremajälkiä, kipua) vaikutuksia, joiden takia esiopetuksessa käyminen on ajoittain tuntunut vaikealta. Asiasta ei ole aina haluttu puhua kenellekään, vaan lapset ovat pitäneet kiusaamistuntemukset ja -kokemukset sisällään, jolloin aikuisilla ei välttämättä ole ollut tietoa tapahtuneesta. Toisinaan lapset ovat yrittäneet itse ratkaista kiusaamistilanteita keskenään ja vasta sitten kertoneet niistä aikuisille, jos kiusaamista ei olla omin keinoin saatu loppumaan.

Lapset toivat kyselyssä esiin, että heidän kokemustensa mukaan kiusaamista voi ilmetä riitatilanteissa, huomion hakemisen takia tai lapsen villiintyessä esimerkiksi väsyneenä. Kiusaaminen ei heidän mielestään tunnu missään tilanteessa mukavalta, vaan työntekijöiden tulisi olla valppaina esiopetuspäivien aikana, ettei kukaan lapsista jäisi leikkien tai pelien ulkopuolelle eikä joutuisi minkäänlaisen kiusanteon kohteeksi. Vertaisryhmissä jokaisen lapsen yksilöllisyyttä kuuluu arvostaa ja kaikkia kavereita kunnioittaa sekä mahdollisesti heikommassa asemassa olevia lapsia pitää pyrkiä auttamaan.

Kyselyn antamien vastausten ja harjoitteluhavaintojeni pohjalta valitsin toiminnallisten ohjaustuokioiden aikana käsiteltävät teemat. Teemoina ovat kiusaamisen ilmenemismuodoista nimittelyminen ja toiselle nauraminen, fyysisen voiman käyttäminen, tavaran vieminen väkisin sekä leikkien/pelien ulkopuolelle jättäminen. Nämä ilmenemismuodot koetaan vahvimmin esiopetusikäisten lasten parissa kiusaamiseksi ja työssäni kiusaamisella ymmärretään juuri noiden ilmenemismuotojen kaltaista toimintaa.

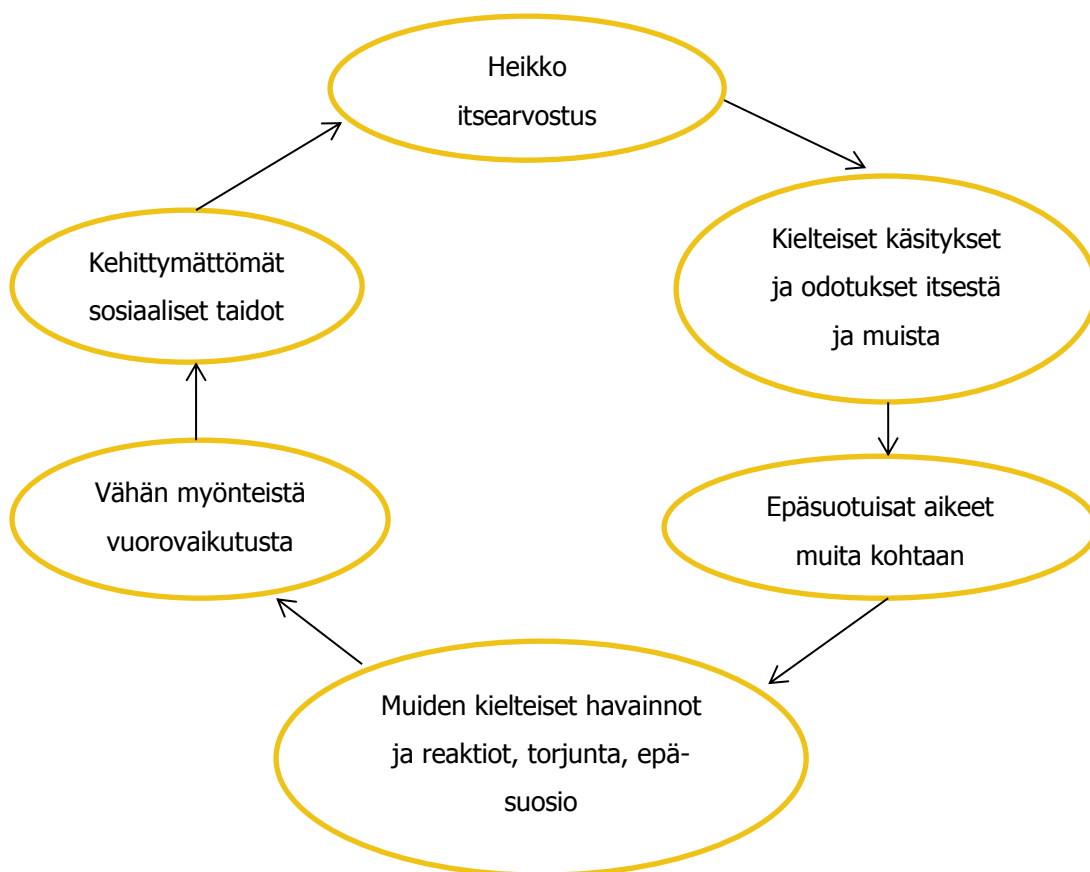
3.3 Kiusaamisen kohteeksi joutuvat lapset

Isokorven (2004, 137–138) näkemyksen mukaan lapsi, joka on kyvytön käsittelemään tunteitaan, on usein hämmentynyt tilanteissa, joissa joku toinen lapsi avoimemmin näyttää, miltä hänestä tuntuu. Hämmennys ja avuttomuus sekä omien tunteiden kaaos voivat johtaa kiusaamiseen. Lapsi vaihtaa, että toisella on jotain sellaista, mitä hänellä itsellään ei ole. Jos lapsella ei esimerkiksi ole kykyä tuntea iloa, hän voi toimia niin, että ottaa ilon kaveriltaan pois rikkomalla kaverin lelun tai sotkemalla hänen leikkinsä.

Vaikka kiusaaminen on tärkeää nähdä ryhmäilmionä eikä yksittäisen lapsen ongelmana, lapsen kehityksen ja kasvun sekä hyvinvoinnin kannalta on hyvin tärkeää tunnistaa, jos lapsella on riski tulla vertaisryhmänsä torjumaksi. On todettu, että torjutuksi tuleminen vaikeuttaa lapsen asemaa ryhmässä ja saattaa johtaa kiusaamistilanteisiin. Torjutut lapset voivat olla aggressiivisempia tai vetäytyvämpiä kuin muut ryhmän jäsenet. Torjutuilla lapsilla on vähän kommunikointia vertaisryhmänsä kanssa tai se on negatiivissävytteistä. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 27.)

Lasten osattomuus tai vähäinen myönteinen kanssakäyminen vertaisryhmissään johtaa helposti sosiaaliseen tyytymättömyyteen ja sopeutumisongelmiin. Erityisen riskialttiita lapsen kasvulle ja kehitykselle ovat sellaiset tilanteet vertaisryhmässä, joissa hän joutuu muiden lasten aktiivisen torjunnan kohteeksi tai kiusatuksi. Pitkään jatkuessaan tuollaiset kaverisuhdeongelmat merkitsevät lapselle fyysistä, sosiaalista ja emotionaalista kaveriryhmän ulkopuolelle ajautumista sekä syrjäytymiskierteeseen joutumista. (Laine ja Neitola 2002, 19–20.)

Laine ja Neitola (2002, 36) ovat kuvanneet vertaissuhteissaan epäonnistuneen lapsen tilannetta negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessin avulla (kuva 2). Lapsen kokemana torjunta tai muista erilleen jääminen merkitsevät vähäistä myönteistä vuorovaikutusta toisten lasten kanssa, jolloin hänen sosiaaliset taitonsa eivät pääse kehittymään toivotulla tavalla. Lapsen joutuessa päivittäin vertaisryhmässään kiusatuksi, torjutuksi tai jätetyksi huomiotta, alkaa hänen itsearvostuksensa heikentyä ja kielteiset käsityksensä muista lisääntyä. Tällainen tilanne voi aiheuttaa lapsessa epäsuotuisaa käyttäytymistä muita lapsia kohtaan, jotka puolestaan reagoivat kielteisen torjuvasti lapseen jättäen hänet ryhmän toimintojen ulkopuolelle. Jatkuvat epäonnistumiset lisäävät entisestään lapsen negatiivista vuorovaikutusta, heikkoa itsearvostusta ja sosiaalista asemaa vertaisryhmässään. Lapsen on mahdotonta katkaista kehää omin avuin, vaan hän tarvitsee siihen aikuisen apua ja tukea.

KUVA 2. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehäprosessi (Laine ja Neitola 2002, 36)

Lapset, jotka ovat kehässä tai vaarassa ajautua siihen, voidaan tunnistaa havainnoimalla. Tällöin havainnointi suunnataan kyseisen lapsen vuorovaikutukseen muiden lasten sekä ryhmän aikuisten kanssa. Kiusaamisen ehkäisemisessä leikki nousee hyvin tärkeäksi tekijäksi. Havainnoimalla lasten leikkejä saadaan paljon tietoa lasten sosiaalisista suhteista, lapsiryhmän dynamiikasta sekä yksittä-

sen lapsen vuorovaikutussuhteen laadusta muiden lasten kanssa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 27–28, 33.)

Kemplen (1991) mukaan huolellisella havainnoinnilla voidaan selvittää sitä onnistuuko lapsi paremmin sosiaalisessa kanssakäymisessä yhden tai kahden lapsen kanssa kuin isommassa ryhmässä. Havainnoimalla voidaan myös selvittää miten lapsi tulkitsee toisten aikeita ja emotionaalisia vihjeitä, miten hän ratkaisee eteen tulevia ongelmia ja tuo esiin vaihtoehtoja. Kehityksen havainnointi ja arviointi auttavat tunnistamaan lapsen lähikehityksen vyöhykkeen. Venäläinen psykologi Vygotsky loi käsitteen lähikehityksen vyöhyke, jolla tarkoitetaan niitä taitoja, joita lapsi ei vielä itsenäisesti osaa, mutta joihin hän kykenee autettuna. Kasvattajat tietävät parhaiten, mitä lapsi osaa ja mitä hän on juuri oppimaisillaan, ja he pyrkivät päivän eri tilanteissa löytämään juuri oikeanlaisen vaatimustason mukaista tekemistä kullekin lapselle. Lähikehityksen vyöhykkeen ymmärtäminen auttaa kasvattajaa tukemaan lasta kehityksessään seuraavalle tasolle, kuten esimerkiksi kehittämään itsesäätelyn ja sosiaalisen kanssakäymisen taitojaan. Lähikehityksen vyöhykkeellä lapsi ei vielä kykene suoriutumaan tehtävästä itsenäisesti, mutta hän pystyy siihen esimerkiksi osaavamman lapsen tai aikuisen avulla. (Kanninen ja Sigfrids 2012, 106–107; Laine ja Neitola 2002, 104.)

3.4 Kiusaamisen vaikutukset lapseen

Alle kouluikässä alkaneen kiusaamisen pitkäaikaisseurauksia ei ole tutkittu. Perustellusti voidaan kuitenkin sanoa, että jos kiusaaminen alkaa aikaisemmin kuin kouluikässä, seuraukset eivät ole lieviä. Lapsen joutuessa kokemaan kiusaamista kovin varhaisessa vaiheessa, syntyy hänelle helposti sellainen käsitys, että kiusaaminen on osa elämää. Se taas vastaavasti heijastuu lapsen identiteetin muodostumiseen. Lapsen identiteetti alkaa muotoutua sellaiseksi, että kiusaaminen on osa häntä ja tällöin lapsen on myöhemmin erittäin vaikeaa itse pyrkiä irti kiusaamiskierteestä. (Repo 2013, 15.)

Kiusaaminen voi aiheuttaa valtavat määrät stressiä, pelkoa ja ahdistusta nuorten lasten parissa. Jos lapsi on yhtäkkiä peloissaan mennessään esikouluun, valittaa päänsärkyä tai mahakipuja vailla syytä, on takertuva ja uikuttava tai sulkeutunut vältellen katsekontaktia, on hän voinut joutua kiusaamisen kohteeksi. Myös selittämättömät vammat voivat kertoa kiusaamisesta. (Stewart 2011.) Lasten kanssa kannattaa keskustella siitä, minkälaisia seurauksia kiusaaminen voi aiheuttaa kiusatulle. Kiusattu voi kokea pahaa mieltä, ahdistusta, pelkoja, masennusta ja pitkälle tulevaisuuteen jatkuvia ongelmia, kuten vaikeutta luottaa toisiin ihmisiin. (Juusola 2011, 187.)

Hamaruksen (2012, 55) kokemusten mukaan kiusaaminen aiheuttaa kiusatussa lapsessa monenlaisia tunteita, jotka vaikuttavat hänen käyttäytymiseensä. Joskus kiusattu voi reagoida kiusaamiseen olemalla ärtyisä, raivoisa, vetäytynyt tai masentunut. Aikuisen on hyvä yrittää päästä näiden tunteiden taakse eli pyrkiä selvittämään sitä, mistä tunteet kertovat ja mistä ne johtuvat. Oleellista on, että aikuinen ei itse mene mukaan näihin tunteisiin eikä ruoki niitä omalla käyttäytymisellään. Lapsi tarvitsee rinnalleen turvallisen aikuisen, joka uskaltaa kohdata erilaisia tunteita ja ilmiön niiden takana.

4 LASTEN EMOTIONAALISTEN JA SOSIAALISTEN TAITOJEN VAHVISTAMINEN

Emotionaaliseksi taidoksi kutsutaan usein kykyä ymmärtää ja huomata omia tunteitaan sekä kykyä lukea toisten tunteita. Sosiaalisilla taidoilla puolestaan tarkoitetaan niitä taitoja ja kykyjä, joita lapsi tarvitsee tullaakseen toimeen toisten ihmisten kanssa. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 24.) Keskeisiä opittavia sosiaalisia taitoja ovat muun muassa ryhmän jäsenenä oleminen ja siinä toimiminen, kuunteleminen, jakaminen ja auttaminen sekä aggression kontrollointi (Laine ja Neitola 2002, 105). Hyvät emotionaaliset ja sosiaaliset taidot hallitsevat lapset pystyvät yhteistoimintaan muita paremmin ja pystyvät solmimaan sekä ylläpitämään hyviä ystävyyssuhteita (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 24).

Vertaisuhteissa tarvittavien tunnetaitojen ja vuorovaikutustaitojen määrätietoinen harjaannuttaminen tulisi alkaa jo varhaiskasvatuksessa. Aikuisten ohjauksessa lapset voivat harjoitella toinen toisiinsa tutustumisen ja ystävystymisen, ryhmään liittymisen, loukkaavan viestinnän tunnistamisen sekä toisten huomioonottamisen taitoja. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 24.) Lasten emotionaalisia ja sosiaalisia valmiuksia voidaan opetella toiminnoissa, jotka auttavat lasta tunnistamaan ja nimeämään näitä taitoja sekä ymmärtämään, miksi kyseisiä taitoja tarvitaan. Varhaiskasvattajat voivat havainnollistaa taitoa mallittamalla tai roolileikein, jolloin lapset voivat harjoitella taitoa käytännössä ja saada suoriutumistaan palautetta. (Laine ja Neitola 2002, 105.)

Sadut antavat monipuolisia mahdollisuuksia käsitellä ja sulatella omaan elämään liittyviä asioita sekä auttavat löytämään tien tunteisiin ja käsittelemään niitä (Tuovinen 2014 a, 77). Välivaaran (1996, 17, esipuhe) mukaan saduissa lapsi voi kohdata pelkojaan vertauskuviin kätkeytyneinä ja kokea onnistumisen sekä hyväksynnän kokemuksia, jotka vahvistavat hänen minuuttaan ja itsetuntoaan. Samastuessaan sadun päähenkilöön lapsi elää kriisin läpi ja selviää voittajana ongelmista, jotka vertauskuvien takana ovat hyvin samanlaisia kuin hänen omat pulmansa tai vaikeutensa. Saduissa lapsi saa kokemuksia siitä, että muutkin voivat tuntea samoin kuin hän itse ja vaikeille asioille voi löytyä rakentavia ratkaisuja omasta itsestään. Saduilla on parantavaa voimaa niin erilaisissa lapsen tilannekriiseissä kuin normaaliin kehitykseen liittyvissä kriiseissäkin. Sadut myös sosiaalistavat lasta tarjotessaan arvoja ja asenteita, kuten ystävyyttä, suvaitsevaisuutta ja oikeudenmukaisuutta.

Saduista lapsi voi hakea lohtua ja helpotusta kokemilleen kolhuille ja pettymyksille. Satumaan suojassa lapsi voi turvallisesti käsitellä ja ilmaista erilaisia tuntemuksiaan. Hämmäntävät kokemukset siirretään sadunhahmoihin ja etäännytetään näin itsestä käsittelemistä varten. Eläytyvän aikuisen ja toisten lasten kanssa lapsi voi sadun suojassa jakaa, kohdata ja muokata myös kipeimpiä tuntemuksiaan sekä kokemuksiaan. (Kemppainen 2003, 184–185.)

4.1 Emotionaaliset tunnetaidot esiopetuksessa ja niiden vahvistaminen

Peltosen ja Kullberg-Piilolan (2000, 13–15) mukaan tunnetaidoilla tarkoitetaan taitoja, joita käytämme päivittäin vaistomaisesti ja tietoisesti. Ne ovat osa sosiaalista käyttäytymistämme ja ohjaavat osaltaan tekojamme ja päätöksiamme, ajatuksiamme ja unelmiamme. Yhtä tärkeää kuin oppia hillitsemään omia tunteitaan joissakin tilanteissa, on myös oppia kokemaan, tunnistamaan ja näyttä-

mään omia tunteitaan. Tunteet sinänsä eivät ole hyviä eivätkä pahoja, mutta tunteista voi seurata hyvää tai pahaa itselle tai toisille. Jos henkilö toimii väärin esimerkiksi suuttumuksen tunteen vallassa, hänen tekonsa on paha. Tärkeää on siis oppia toimimaan sillä tavalla, ettei suuttumuksen tunne saisi satuttamaan kaveria, vaan vääränlainen tunne saataisiin tasoittumaan ja oma olo helpottumaan. (Jalovaara 2005, 114–115.)

Samalla, kun kasvava lapsi oppii ymmärtämään mikä on kiellettyä ja mikä sallittua, hän opettelee ymmärtämään miltä hänestä tuntuu. Puheeseen ilmestyy sellaisia sanoja kuin ”kivaa” tai ”paha mieli”. Ympäriällä olevat aikuiset ovat kuin painiottelun harjoituskavereita, jotka reagoivat lapsen käyttäytymiseen omalla käytöksellään. Lapsi tulee tällöin huomaamaan, että aikuisillakin on samoja tunteita kuin hänellä itsellään ja hän oppii yhdistämään pahan mielen ei-toivottuihin asioihin ja hyvän mielen toivottuihin asioihin. Opetellessaan tunnetaitoja lapsen tavoitteena on saada sisällään mylläävät tunteet jonkinlaiseen järjestykseen ja tunnistettavaan muotoon. (Peltonen ja Kullberg-Piilola 2000, 19–20.)

Jalovaaran (2005, 95–98) näkemysten mukaan lapsen kohdalla tunnetaito tarkoittaa lapsen kykyä tunnistaa ja huomioida omat ja toisten tunteet, taitoa säädellä ja hallita tunteitaan sekä ymmärtää tunteidensa merkitystä jokapäiväisessä elämässä. Kun esiopetuksessa syntyy tilanteita, joissa lapset ottavat toisiltaan tavaroita tai kiusaavat toinen toisiaan, on muu toiminta silloin keskeytettävä ja selvitettävä tapahtunut tilanne kaikkien osapuolten kesken. Tapahtunut häiriötilanne voidaan kasvatuksellisesti käsitellä neljän vaiheen kautta. Ensimmäisessä tilanteen pysäyttämässä tarkastellaan sitä, mitä tilanteessa oikein tapahtui ja millaisia tunteita se lapsissa aiheutti. Keskustelemalla ja pohtimalla opitaan vähitellen oman toiminnan ja käyttäytymisen kontrollointia. Toisessa vaiheessa mietitään oman toiminnan ja käyttäytymisen seurauksia niin itselle kuin toisillekin pyrkimyksenä kehittää empatian taitoa. Kolmannessa vaiheessa suunnitellaan uusia rakentavia tapoja toimia eteen tulevilla häiriötilanteissa ja viimeisessä vaiheessa arvioidaan niiden uusien tapojen toimivuutta. (Isokorpi 2004, 128–129.)

Tässä opinnäytetyössä lasten emotionaalisia taitoja vahvistetaan suunnittelemillani ohjaustuokioilla, joissa kirjoittamani sadun sisältöä käydään muun muassa tunteiden tunnusteleminen menetelmällä läpi. Menetelmässä valitaan lapsiryhmälle sopiva perustunteita sisältävä satu ja etsitään siitä kaikkien sisältämät tunteet tai tuntemukset. Jokainen löydetty tunne kuvitetaan joko hymiöllä itse piirtäen tai valmiilla kuvilla siten, että jokaisesta sadun tunteesta on oma, selkeä tunnekortinsa. Satu luetaan lapsille seuraavalla tavalla: Pysähdytään hetkeksi jokaisen sadussa esiintyvän tunteen tai tuntemuksen kohdalla sekä näytetään lapsille sitä kuvaava tunnekortti. Sadun läpi käymisen jälkeen on lasten vuoro pohtia, mitä ajatuksia satu heissä herätti eli puretaan satua läpi. Yhdessä muistellaan, millainen tunne kuvassa on, mitä sadussa tuon tunteen aikana tapahtui ja miksi, millaisia asioita tilanteesta seurasi ja miten niistä selvittiin. (ks. Hujala, Turja, Elo ja Roos 2014, 57–58.)

Tunteiden tunnustelemissivaiheessa keskustellaan yhteisesti tunteita synnyttävistä kokemuksista tunnekorteilla. Pohditaan esimerkiksi sellaisia asioita kuin milloin minusta on tuntunut tältä tai millainen kokemus on herättänyt minussa samankaltaisia tunteita. Samastumalla joko satuhahmoon tai kuun-

nellessaan muita lapsi oppii empaattisesti ymmärtämään miltä toisesta tuntuu. Hän oppii myös nimeämään kokemuksista syntyneitä tunteitaan. (ks. Hujala ym. 2014, 57–58.)

Ohjaustuokioilla käytän myös dialogisen draaman menetelmää (ks. Hakkarainen 2002), jota voidaan käyttää apuna erilaisten ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa. Menetelmässä lapset saavat keksiä ratkaisun yhdessä luovalla tavalla ja aikuisen tuella. Lapsille kerrotaan aluksi kehystarina, joka on elämyksellinen lasten todelliseen elämään liittyvä sekä lasten tunteita koskettava. Kerrontaa voidaan elävöittää käsinukeilla ja muulla rekvisiitilla. Tarinan kertomisen jälkeen lapset saavat itse kertoa tarinaa eteenpäin ja keksiä siihen vaihtoehtoisia etenemispolkujia. Tarinaa kerrotaan niin kauan kuin lapset keksivät sille luovia käänteitä tai ratkaisuja. Tarinoinnin päätteeksi keskustellaan lasten kanssa tarinasta ja kokemuksista. Aikuinen kirjaa ylös tiivistetyn kuvauksen tarinasta, lasten esittämistä kysymyksistä, ratkaisuista ja muista teemoista. (Hujala ym. 2014, 85.)

4.2 Sosiaaliset tunnetaidot esiopetuksessa ja niiden vahvistaminen

Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen (2010, 17) painottaa sitä, että henkilön sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot ovat eri asioita. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, kun taas sosiaaliset taidot eivät ole synnynnäisiä vaan ne tulevat oppimalla. Sosiaaliset taidot tarkoittavat henkilön kykyä tulla toimeen muiden ihmisten kanssa, kykyä ottaa heidät huomioon ja kykyä säädellä omaa käyttäytymistään kuhunkin sosiaaliseen tilanteeseen sopivaksi. Sosiaaliset taidot ovat elämän työkaluja, joita jokainen tarvitsee ystävyyssuhteiden solmimiseen ja ylläpitämiseen sekä vertaisryhmässä pärjäämiseen. Sosiaaliset taidot kehittyvät kasvatuksen ja kokemusten kautta. (Juusola 2011, 30; Keltikangas-Järvinen 2012, 49–50.)

Sosiaaliset taidot tarkoittavat myös kykyä ymmärtää toista ihmistä, hänen näkökantojaan ja tunteitaan. Taitoihin luetaan sekä empatia eli kyky asettua toisen asemaan että sympatia, jolla tarkoitetaan sitä, että toisen ihmisen kokemukset herättävät emootioita kuten myötätuntoa ja sääliä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22–23.) Empatiakyky eli kyky kokea, mitä toinen ihminen ajattelee tai kokee, on edellytys sille, että lapsi motivoituu toimimaan prososiaalisesti muita lapsia kohtaan. Prososiaalisena käyttäytymisenä pidetään asioiden jakamista, yhteistyötä sekä toisen pahaan mieleen reagoimista. Edellytys empatian tuntemiselle on, että lapsi oppii tunnistamaan ja nimeämään omia tunteitaan. Kun lapsi selviytyy tästä, hänen on entistä helpompaa tulkita ja lukea toisten tunnereaktioita oikealla tavalla ja reagoida sen mukaan. (Kirves ja Stoor-Grenner 2011, 24.)

Lapsiryhmässä kaikkein pidetyimpiä ovat lapset, jotka tarjoavat toisille apua ja ovat sensitiivisiä toisten tunnetiloille – käyttämättä tätä herkkyyttään kuitenkaan kiusaamisen ja ärsyttämisen välineenä. He noudattavat sääntöjä, osallistuvat keskusteluihin ja pyytävät toisia mukaan leikkiin tai muuhun ryhmän toimintaan. Kaikkein prososiaalisimmat lapset haluavat ja uskaltavat puolustaa vaikeuksissa olevaa kaveriaan, he kestävät kritiikkiä ja pettymyksiä sekä kykenevät kompromisseihin. He myös pystyvät hillitsemään itseään ollessaan vihaisia – ainakin sen verran, etteivät käytä fyysistä väkivaltaa tai haavoita toista sanoillaan. Tätä kohti pitäisi siis hiljalleen pyrkiä, vaikkei se aina helppoa olekaan. (Juusola 2011, 32.)

Sosiaalisten taitojen harjaannuttamisessa on tärkeää määritellä, millainen käyttäytyminen ryhmässä hyväksytään ja millainen taas ei. Keskeisiä periaatteita ovat itsensä, toisten ihmisten ja tavaroiden kunnioittaminen. Lapset oppivat katselemalla ja jäljittelemällä aikuisten käyttäytymistä. Aikuisten oman käyttäytymisen ja sitä kautta mallina toimimisen täytyy olla sovittujen periaatteiden ja sääntöjen mukaisia. Lapsia ei voi vaatia kohtelemaan toisia kunnollisesti, jos itse kasvattajana suhtautuu lapseen epäkunnioittavasti. Lasten tulee oppia havaitsemaan, miten oma käyttäytyminen vaikuttaa toisiin ympärillä oleviin. Tunteiden havaitsemisen, tunnistamisen ja ilmaisemisen harjaannuttaminen ovat tärkeällä sijalla esiopetuksen arjessa. Lapsen myönteisen itsetunnon vahvistuminen ja hänen sosiaalisten taitojensa kehittyminen vaikuttavat siihen, että lapsi tulee vertaisryhmässään aiempaa hyväksytyimmäksi. Tämä tukee hänen positiivista sosiaalista kehitystään ja integroitumistaan vertaisryhmäänsä. (Laine ja Neitola 2002, 105–108.)

Tässä opinnäytetyössä sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan sitä, että esiopetusikäiset lapset osaavat ottaa toinen toisensa huomioon puhumalla kavereilleen arvostavasti ja koskettamalla heitä myönteisesti. He myös tarjoavat kavereille apuaan tarvittaessa. Lasten hyvät sosiaaliset taidot näyttäytyvät heidän tavoissaan ottaa leikkeihin ja peleihin mukaan torjutuimmatkin lapset. Lasten sosiaalisia taitoja ja ryhmähengettä vahvistetaan ohjaustuokioihini liitetyillä leikeillä ja satuhieronnalla.

Leikki on tärkeää lapsen henkiselle kehitykselle luodessaan kokemuksia ja oivalluksia. Leikki auttaa luomaan ja kuvittelemaan, neuvottelemaan ja ymmärtämään toista ihmistä. Leikissä lapsi rakentaa itseään ja käsittelee ympärillään olevaa maailmaa. Ohjattu leikki voi kehittää lasten ongelmanratkaisukykyä tai sosiaalisia taitoja. Ohjatuilla leikeillä voidaan tukea lapsiryhmän keskinäistä luottamusta ja hyvää henkeä sekä auttaa lapsia näkemään toistensa hyviä puolia ja taitoja. Näin yksittäisten lasten on helpompaa löytää ryhmästä ystäviä ja oppia sellaisia taitoja, joita he voivat hyödyntää omaehtoisissa leikeissään. (Vehkalahti ja Urho 2013, 9–10.) Lapsen on turvallista epäonnistua tutussa ryhmässä leikin varjolla, jolloin hän oppii hallitsemaan epäonnistumisen tuomaa tunnetta ilman suurempaa mielihäpeää. Onnistuminen ja siitä saatu myönteinen kokemus taas vaikuttavat positiivisesti lapsen itsetunnon kehittymiseen. (Högström ja Saloranta 2001, 41.)

Satuhieronta on satujen, tarinoiden ja mielikuvien yhdistämistä kosketukseen ja kevyeen hierontaan. Se antaa mahdollisuuksia opetella muun muassa tunnetaitoja ja sosiaalista vuorovaikutusta. (Tuovinen 2014 a, 12–13, 79, 8.) Satuhieronnalla on mahdollista oppia, mitä tarkoittaa myönteinen kosketus ja mitkä ovat sen vaikutukset niin hierojaan kuin hierottavaankin. Aina koskettamiseen ei edes tarvita fyysistä kontaktia – katsekin voi olla kosketusta samoin kuin tunneyhteys. Lapset saattavat kaverisuhteissaan helposti tönä ja potkia toisiaan, mutta hoitavan kosketuksen myötä he voivat löytää toverillisen yhteyden toinen toisiinsa ja alkaa tehdä hyvää. (Dammert 2012, 50–51.)

Sosiaalisella hyvinvoinnilla on selkeä yhteys psyykkiseen hyvinvointiin. Lapsiryhmässä toteutettuna satuhieronta tuo kokemuksia yhteisöllisyydestä. Myönteinen kosketus kertoo lapselle, että hän on osa vertaisryhmäänsä ja hänellä on oma paikkansa ryhmässä. Vertaisryhmässä lapsena saadut positiiviset ja negatiiviset kokemukset vaikuttavat siihen, miten lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät. Ryhmähengen parantuessa ja luottamuksen kasvaessa toisia kohtaan rupeaa kiusaaminen vähenemään.

On tärkeää oppia jo lapsena käyttäytymään niin, ettei satuta itseä tai muita. Terve itsetunto, oman itsen ja toisten arvostaminen sekä sosiaalisten taitojen hyvä hallinta auttavat elämässä eteenpäin. (Tuovinen 2014 a, 106.)

4.3 Tunnesäätely negatiivisten tunteiden kohtaamisessa

Psykologi Marja Kokkosen (2010, 8–9) näkemyksen mukaan kaikki ihmiset eivät kykene parhaalla mahdollisella tavalla säätelämään tunteitaan, mikä heijastuu ikävällä tavalla heidän hyvinvointiinsa ja siihen kuinka he käyttäytyvät toisia kohtaan. Hänen mukaansa tunteiden säätelyssä on kyse siitä, että pystymme vaikuttamaan omiin tunteisiimme sillä tavalla, että me itse ja lähellämme olevat ihmiset voivat hyvin. Tunteita säätelämällä pystymme vahvistamaan myönteisiksi kokemiimme tunteita ja lieventämään kielteisiltä tuntuvia tunteita.

Revon (2013, 19) mukaan tunteiden säätelystä puhuttaessa tarkoitetaan tunteeseen liittyvää sisäistä kokemusta, tunteen ilmaisutapaa ja voimakkuutta, tunteiden ilmaisun kohdentamista sekä tunteeseen liittyvää käyttäytymistä. Tunteiden säätely on sosiaalisissa suhteissa erityisen tärkeää. Kohdattaessaan esimerkiksi pettymyksen joku lapsi osoittaa harmia, ehkä itkee ja hakeutuu aikuisen syliin, kun toinen saman pettymyksen kokenut lapsi saa raivokohtauksen ja heittelee tavaroita. Voimakkaita negatiivisia tunteita kokevat lapset ovat vaarassa jäädä tunteidensa vangiksi ja käyttäytyä impulsiivisesti, jolloin he joutuvat usein konflikteihin muiden kanssa. Jos lapsi ei kykene säätelämään negatiivisia tunteitaan, konfliktien riski kasvaa ja saattaa johtaa lasten keskuudessa kiusaamiseen. Lapset, jotka kykenevät säätelämään omaa tunnekkäyttäytymistään tahdonalaisesti, kykenevät taitavampaan sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Alle kouluikäisille lapsille ei ole vielä kehittynyt tunnesanastoa ja he ovatkin kasvattajiensa armoilla sen suhteen, mitä tunnesäätelyyn liittyviä asioita kasvattaja kykenee heille omilla kyvyillään välittämään. Usein lapsen voi olla helpompaa tavoittaa tunnekokemustaan kehollisesti kuvaamalla. Kateus tai mustasukkaisuus, joka herää muita ryhmän lapsia kohtaan, voi olla esimerkiksi perheen ainoalle lapselle uusi tuntemus, jolle hän ei vielä löydä sanoja. Mielen mustuus, kulmien alta katsominen tai kiukkuinen reagointi voivat kertoa kasvattajalle, että lapsella on jotain huonosti. Lapsi ehkä osaa kuvata kiukkuaan tai kateuttaan puristuksena rinnassa, kivistyksenä vatsassa ja jännityksenä silmien ympärillä, vaikei sanoja vielä itsenäisesti tunteille löytäisikään. Kasvattaja voi keskusteluissa tarjota lapsen kokemukselle sanan, joka tuo helpotuksen tunteen: ”Tätä se oli.” Toisen avulla pahat tunteet muuttuvat hyväksi. Aikuisen hyvässä ohjauksessa paha olo eriytyy monenlaisiksi tunteiksi, kuten kiukuksi, pettymykseksi, kateudeksi, suruksi tai loukkaantuneisuudeksi. Lapselle välittyy tunne siitä, että hän itse kykenee toiminnallaan tekemään itsensä ymmärretyksi. (Kanninen ja Sigfrids 2012, 77, 80.)

Kasvattajan on tärkeää välittää lapselle kokemus siitä, että itse tilanteen tunteet eivät ole ongelma vaan se, minkälaisen käyttäytymisen lapsi tilanteessa valitsee. Lapselle voi esimerkiksi sanoa seuraavasti: ”Ymmärrän, että olet vihainen Pellelle, kun hän otti autosi. Minäkin olisin tullut vihaiseksi, mutta silti sen takia ei saa lyödä Pelleä. Miten sinä olisit voinut toimia jotenkin toisin?”. (Kanninen ja Sig-

frids 2012, 86–87.) Juusola (2011, 34–35) tähdentää sitä, että lapsen on tärkeää oppia, että teoilla on aina seurauksensa. Hyvän käytöksen seurauksena syntyy iloista mieltä ja vastaavasti huonon käytöksen seurauksena pahaa mieltä, jonka voi muuttaa hyväksi mieleksi tekemällä mukavampia tekoja. Lapsen kanssa kannattaa käydä läpi huonosti sujuneita sosiaalisia tilanteita, kuten riitatilanteita, esimerkiksi piirtämällä paperille se, miten tapahtumat etenivät. Lapsen kanssa voidaan yhdessä pohtia sitä, olisiko ikävän tapahtumaketjun jossain kohdassa voinut sanoa tai tehdä jotain toisin, jolloin tilanne olisi voinut muuttua toisenlaiseksi.

Opinnäytetyöhöni liittyviä ohjaustuokioita varten kirjoittamani sadun eri luvuissa käsitellään eläinlasten välisiä riita- ja kiusaamistilanteita, joita käydään läpi pohdintakysymyksillä. Kysymykset herättelevät lapsia miettimään miksi eläimet toimivat tietyllä tavalla, miltä teot ja tilanteet eläimistä tuntuivat ja miten tilanteissa olisi voinut toimia eri tavalla. Eläinlasten käyttäytymisestä keskustelemisen jälkeen pohdintaa herätellään lasten omista tuntemuksista ja kokemuksista samankaltaisissa tilanteissa. Keskustelujen ja pohdintojen tarkoituksena on auttaa lapsia ymmärtämään, että omien tunteiden näyttäminen on esiopetuksessa sallittua, mutta niiden voimakkuutta on toisinaan osattava säädellä. Tunteet eivät saisi aiheuttaa lapselle itselleen tai hänen kavereilleen ikäviä asioita purkauksessaan ulos epäsuotuisalla tai liian voimakkaalla tavalla.

Sadun tapahtumia voidaan käsitellä myös draamatyöskentelyllä, joka antaa etäisyyttä vaikeiden asioiden käsittelemiseen ja lisää tilaa tunteiden ilmaisemiseen. Draaman avulla lapsi voi ulkoistaa sisäisen konfliktinsa ja ilmaista turvallisesti sen, mikä häntä oikeasti harmittaa tai suututtaa. Sadun parissa lapsi voi esimerkiksi ilmaista mustasukkaisuutta, jota kokee suhteessa ikäkaveriinsa – minä vain näyttelin lasta, joka oli mustasukkainen kaverilleen. Sadun myötä esiin tuotu aihe ei ole enää tabu vaan siitä on tullut asia, jota voidaan käsitellä ja josta voidaan puhua. (Eklund ja Janhunen 2005, 90–93.) Erilaisten draamaharjoitusten päätteeksi on tärkeää varata aikaa harjoitusten herättämien tunteiden jakamiseen ja purkamiseen. Harjoitusten purkaminen keskustelemalla mahdollistaa ratkaisujen soveltamisen arkeen, sillä harjoitukset antavat lapsille välineitä ja uusia tapoja pelkojen, riitojen ja muiden haasteellisten tilanteiden käsittelemiseen. (Liuska ja Turunen 2015, 12.)

4.4 Tunnetyöskentely ja lasten mentalisaatiokyvyn kehittäminen

Mirjam Kallandin (2014, 6–7) mukaan mentalisaatiossa on kyse kyvykkyydestä pohtia sekä omia että toisen henkilön tunteita ja ajatuksia sekä pyrkiä ymmärtämään käyttäytymisen takana olevia tavoitteita, pyrkimyksiä ja tuntemuksia. Merkittävä asia mentalisaatiokehityksessä on tunteiden tavoittaminen ja sanoittaminen. Mentalisaatiotyöskentelyn ytimessä on lapsen mielen huomioiminen, joka edellyttää aikuiselta avoimuutta ja mielenkiintoa siihen, mitä lapsen mielessä liikkuu, mitä lapsi ajattelee ja mitä hän tuntee. Työskentelyyn liittyy aikuisen aktiivinen kuvaileva eli deskriptiivinen kysyminen tyyliin ”kerro, mitä tapahtui” tai ”kerro, mitä ajattelet siitä”. Avoimilla kysymyksillä avattu keskustelu tuottaa todennäköisesti enemmän pohdintaa kuin miksi-kysymykset. (Salo ja Kalland 2014, 50.)

Mentalisaatiota vahvistava työskentely lasten keskuudessa ei pyri ratkaisemaan ongelmia tai parantamaan häiriöitä, vaan edistämään lasten kykyä tehdä se itse. Olennaista lasten kanssa työskentelemisessä on heidän uteliaisuutensa ja pohdiskelukykynsä herättäminen. On havaittu, että yllättävän nuoret lapset hyötyvät siitä, että tunteita, aikomuksia ja käyttäytymisen vaikutuksia pohditaan yhdessä. Lasten kanssa voidaan nimetä eri osapuolten tunteita ja pohtia ääneen, miltähän lapsesta itsestään esimerkiksi riitatilanteessa tuntui. (Pyykkönen 2014, 3–4.) Lapsen mentalisaatiokyky vahvistaa lapsen eheää kokemusta itsestään ja siitä, millainen hän on. Lisäksi lapsi kokee enemmän toimijuutta, kun hän oppii itse ohjaamaan ja käsittelemään tunteitaan. Silloin lapsi ei enää koe tunteiden vyöryvän hänen ylitseen, vaan hän itse pystyy päättämään tunteidensa vaikutuksesta käyttäytymiseensä. (Salo ja Kalland 2014, 48.)

Sosionomin osaamisalueisiin eli kompetensseihin sisältyy reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen, jonka mukaisesti sosionomin tulee sisäistää reflektiivinen ja tutkiva työote (Mäkinen ym. 2011, 19). Varhaiskasvatukseen suuntautunut sosionomi reflektiivisen työtteen omaksuneena kasvattajana pysähtyy pohtimaan tilannetta lapsen kokemana ja pyrkii ymmärtämään, minkälaiset mielen sisäiset tunnetilat ovat yhteydessä ulospäin näkyvään ilmaisemistapaan. Tällä tavalla toimiessaan kasvattaja voi auttaa lasta yhdistämään mielessään esimerkiksi kiukkuun herättäneen tapahtuman ja tunnetilan, ja ajattelemisen sekä sanoittamisen avulla löytämään rakentavia tunteiden ilmaisemisen tapoja. Kasvattaja pyrkii ymmärtämään sitä, minkälainen lapsen kokemus on voinut edeltää jotakin hänen tekoaan, jolloin tekoon voidaan reagoida muutenkin kuin pinnallisella oikein ja väärinasteikolla. Kasvattaja voi tuolloin päästä siihen oivallukseen, ettei mikään lapsen teko ole vailla merkitystä, vaan itse asiassa teot ovat mielekkäitä ja ymmärrettävissä niiden liittyessä lapsen sisäisiin kokemuksiin. (Pyykkönen 2014, 5–7.)

Varhaiskasvattaja voi käytännössä tukea monin tavoin lapsen mentalisaatiokyvyn kehitystä. Tukeminen voi tapahtua suoraan lapsen kanssa asettumalla keskustelemaan, leikkimään tai havainnoimaan lasta leikissä. Esikouluikäisen lapsen pulmista voi esimerkiksi kertoa vaikeus hävitä peleissä, jolloin lapsi eläytyy voimakkaasti omiin tarpeisiinsa saada voittoa tai omistaa mukavat asiat tilanteissa. Häviäminen johtaa tilanteen mitätöimiseen tai tuhoamiseen. Tilanteessa mukana ollut aikuinen voi pyrkiä sanoittamaan taustalla olevia mielentiloja aloittaen lapsesta itsestään tyyliin ”Kyllä täytyy harmittaa...”. Tavoitteena on auttaa lasta ymmärtämään ja eriyttämään omia tunnekokemuksiaan sekä löytämään niille sanallisia merkityksiä. Tavoitteena on myös antaa lapselle kokemus siitä, että joku toinen ymmärtää ja sietää hänen hankalia käyttäytymismallejaan. (Salo ja Kalland 2014, 52.)

Suunnittelemani ohjaustuokioilla kirjoittamani sadun eri lukuja käsitellään lasten kanssa pohdintakysymyksillä ja dialogisella keskustelulla, jolloin lapset oppivat tunnistamaan erilaisia tunnetilojaan ja ymmärtämään käyttäytymisensä taustalla vaikuttavia tunteitaan. Pohdintojen myötä lasten mentalisaatiokyky alkaa vähitellen kehittyä eivätkä he toimi enää täysin tunteidensa vallassa, vaan he pystyvät kontrolloimaan ja säätelemään omia tuntemuksiaan. Keskustelemalla ja yhdessä pohditsella aikuinen voi kasvattajana oppia ymmärtämään lapsen käyttäytymismallien taustalla vaikuttavia tunteita. Kasvattajan ymmärryksen lisääntyessä hän voi pyrkiä ohjaamaan lasta tunteidensa säätelemisessä sekä näyttämisessä suotuisalla tavalla.

5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöni on toiminnallinen kehittämistyö, jossa suunnittelin ja toteutin satupainotteisia ohjaustuokioita esiopetusryhmälle sekä mallitin menetelmäoppaan käytettäväksi apuna esiopetustyössä.

Kehittämistyöni tarkoituksena on:

- antaa toimintamalleja emotionaalisten ja sosiaalisten tunteiden vahvistamiseen lasten kanssa
- kehittää lasten mentalisaatiokykyä
- tarjota uusia näkökulmia lasten kiusaamistuntemusten käsittelemiseen.

Lasten ollessa toiminnallisen opinnäytetyöni kohderyhmänä on minun täytynyt hankkia heidän vanhemmiltaan lupa siihen, saako heidän lapsensa osallistua suunnittelemiini ohjaustuokioihin (liite 2). Toiminnallinen opinnäytetyö on työelämän kehittämistyö, joka tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan kehittämistä, ohjeistamista, järjestämistä tai järjeistämistä. Toiminnallisella opinnäytetyöllä on yleensä toimeksiantaja ja toteutustapana voi olla kohderyhmän mukaan esimerkiksi opas. Se voi olla myös jonkin tilaisuuden tai tapahtuman suunnitteleminen ja järjestäminen. (Lumme, Leinonen, Leino, Falenius & Sundqvist 2006.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä pyritään yhdistämään toiminnallisuus eli ammatillinen taito, teoreettisuus eli ammatillinen tieto, tutkimuksellisuus eli käyttäjätutkimus sekä raportointi eli ammatillinen viestintätaito. Teoreettiseen viitekehykseen sisältyvät erilaiset käsitteet, mallit ja määritelmät. Tutkimuksellisuuteen katsotaan kuuluvan tutkiva tekeminen ja tutkimuksen tekeminen. Raportointivaiheessa pyritään sanallistamaan tutkimuksellisuutta eli tutkivaa tekemistä. (Vilka 2010, 2.)

5.1 Menetelmäoppaan tuotteistamisprosessi avuksi kiusaamistuntemusten käsittelemiseen

Ohjaustuokioiden suunnittelemisessa, toteuttamisessa ja mallintamisessa menetelmäoppaaksi (liite 3) olen käyttänyt mukailen Jämsän ja Mannisen (2000, 28–81) tuotteistamisprosessia, jossa on erotettavissa viisi erilaista vaihetta. Tuotekehityksen ensimmäisessä vaiheessa tunnistetaan ongelma tai kehittämistarve. Sen jälkeen tuotetta ideoidaan sopivien ratkaisujen löytämiseksi, luonnostellaan ja kehitetään halutulla tavalla. Lopuksi tuote viimeistellään valmiiksi. Vaiheesta toiseen siirtyminen ei edellytä edellisen vaiheen päättymistä. (Jämsä ja Manninen 2000, 28.)

Kehittämistarve voi olla tarve esimerkiksi materiaallisen tuotteen kehittämiseksi asiakasryhmän tarpeiden mukaisesti. Kehittämistarpeen tunnistamisen yhteydessä selvitetään ongelman laajuus eli keitä asiakasryhmään kuuluvia ongelma koskettaa. Ideointiprosessi käynnistyy kehittämistarpeen tunnistamisen jälkeen ja sen tarkoituksena on löytää ratkaisu kehittämistarpeen tunnistamisen yhteydessä ilmenneen ongelman selvittämiseen. (Jämsä ja Manninen 2000, 30–31, 35–36.)

5.1.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen ja ideoiminen

Ammatillisen harjoitteluni aikana syksyllä 2014 Nilonkankaan esiopetuspäiväkodissa aloitettiin keskustelut kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatimisesta kyseisen yksikön käyttöön. Työntekijöiden kanssa pohdittiin esimerkiksi sitä, miten kiusaaminen esiopetusikäisten lasten keskuudessa voi näyttäytyä ja miten siihen tulee reagoida. Kiusaamisilmiötä on tutkittu päiväkotijä ja koulumaailmassa, mutta esiopetusikäisten lasten kohdalla ilmiötä ei ole vielä selvitetty. Alle kouluikäisten lasten parissa varsinaista kiusaamisen määritelmää täyttävää kiusaamista ei välttämättä ilmene, mutta useimmat lapset kuitenkin kokevat itseensä kohdistuneet negatiiviset teot esimerkiksi riitatilanteissa kiusaamiseksi. Negatiivinen käytös ikäkaveria kohtaan johtuu usein puutteellisista taidoista toimia sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa sekä vääränlaisista tavoista näyttää ulospäin omia tunteitaan. Tällöin riita- ja konfliktitilanteissa oma kiukku, pettymys tai kateus voi purkautua fyysisen voiman tai ilkeiden sanojen käyttönä kaveria kohtaan. Lapsen subjektiivinen kokemus kiusatuksi tulemisesta on mielestäni tärkeämpää aikuisena kohdata kuin miettiä sitä, ovatko kiusaamisen viralliset määritelmät täyttyneet. Lasta ja hänen tuntemuksiaan pitää kuunnella vähättelemättä hänen sanojaan, jotta kiusaamisen ehkäisemiseen tähtäävä työ voidaan aloittaa.

Noiden keskustelujen ja pohdintojen yhteydessä heräsi minulle ajatus opinnäytetyöni aiheen liittämistä kiusaamisilmiöön ja tutustuin alustavasti erilaisiin teorialähteisiin selkiyttääkseni työni aihetta. Lähteisiin tutustuttuani rupesi työni teoreettinen osuus selkiytymään lasten kiusaamistuntemusten käsittelemiseen emotionaalisia ja sosiaalisia tunteita harjaannuttamalla, sillä useimmat lasten väliset kiusaamistilanteet johtuvat lasten puutteellisista tunteista toimia oikealla tavalla eteen tulevissa riita- ja konfliktitilanteissa. Lasten keskuudessa heille itselleen vaikeita asioita voidaan käsitellä erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä, joten päätin työssäni hyödyntää sellaisia. Toimeksiantajan puolelta minulla oli vapaus toiminnallisten menetelmien valitsemiseen, jotta pääsisin näyttämään osaamistani heille sekä itselleni.

Olen aina pitänyt niin lukemisesta kuin kirjoittamisestakin, joten erilaiset sadut ovat minulle tärkeitä ja päädyin toiminnallisessa työssäni ottamaan avuksi satujen monipuolisen maailman. Harkitsin valmiiden satujen etsimistä ja käyttämistä kiusaamistuntemusten käsittelemisessä apuna, mutta päädyin siihen ratkaisuun, että kirjoitan itse esiopetusmaailmaan liittyvän sadun ja sen ympärille suunnittelen erilaista toimintaa sisältävät ohjaustuokioni. Omien havaintojeni mukaan lapsia kiinnostavat eniten sellaiset sadut, joissa on mahdollisesti liittymäkohtia heidän oman elämänsä tapahtumiin. Myös eläinhahmot kiinnostavat lapsia, joten sijoitin satuuni esiintyviksi hahmoiksi metsissämme asuvia eläimiä. Noiden havaintojeni pohjalta aloin kirjoittamaan satua rouva Siilin esikoulusta, jossa rouva Siili yhdessä neiti Oravan kanssa pitää esikoulua muutamalle metsässä asuvalle eläinlapselle. Esiopetuspäivien aikana eläinlasten keskuudessa sattuu ja tapahtuu monenlaista mukavaa, mutta myös kurjaa asiaa samalla tavalla kuin oikeassakin esiopetusryhmässä. Kurjat tapahtumat ovat muunneltuja lasten kiusaamiseksi mieltämiään asioita, joita harjoittelujaksonei aikana havainnoin tapahtuvaksi lasten keskuudessa. Sadun eri lukujen tapahtumista käydään dialogista keskustelua lasten kanssa yhdessä pohdintakysymyksillä, joiden tarkoituksena on auttaa lapsia tunnistamaan erilaisia tunteita sekä niiden vaikutuksia heidän käyttäytymiseensä.

5.1.2 Ohjaustuokioiden luonnosteleminen ja kehittäminen

Tuotteistamisprosessin kolmannessa vaiheessa tuotetta luonnostellaan. Luonnosteluvaiheessa on otettava huomioon erilaisia osa-alueita, jotka vaikuttavat tuotteen laatuun. Tuotteen kehittäminen etenee luonnosteluvaiheessa valittujen ratkaisujen ja rajausten mukaan. Kehittämissä vaiheessa tuotetta esitellään ja hankitaan siitä erilaista arviointitietoa. (Jämsä ja Manninen 2000, 43, 54–56.)

Luonnosteluvaiheessa suunnittelin kirjoittamalla sadulle pohjautuvan neljän ohjaustuokion kokonaisuuden tavoitteineen ja sisältöineen. Tuokioihin sisällytin kiusaamista käsittelevän satuni, keskusteluaikaa lasten kanssa sadun eri lukujen herättämistä ajatuksista, aiheeseen sopivia leikkejä, draamaa sekä satuhierontaa. Lasten kiusaamistuntemusten käsittelemiseen ja emotionaalisten taitojen vahvistamiseen valitsin itselleni uudet menetelmät, joita ovat dialogisen draaman menetelmä (ks. Hakkarainen 2002) ja tunteiden tunnusteleminen menetelmä (ks. Hujala ym. 2014, 57–58).

Lasten sosiaalisten taitojen kasvattamiseen ja ohjaustilanteiden rauhoittamiseen valitsin satuhierontaa. Olen tutustunut menetelmään satuhierontavalmennuksen kehittäjän Sanna Tuovisen tekemän *Satuhieronta*-kirjan (2014 a) pohjalta. Satuhieronnalla tarkoitetaan tarinan, satujen ja mielikuvien yhdistämistä kosketukseen ja kevyeen hierontaan. Hieronnassa oleellista on läsnä oleva ja hoitava kosketus viestittäessään toiselle ”näen sinut, olet tärkeä ja arvokas.” (Dammert 2012, 49–50.)

5.2 Lasten oppimiskokemukset ohjaustuokioilla

Ohjaustuokiot toteutin harjoittelujaksolla tutuksi käyneessä esiopetusryhmässä huhti-toukokuun 2015 aikana. Ohjaustuokioiden päättymisen jälkeen kirjoitin mahdollisimman seikkaperäisesti ylös lasten ja työntekijöiden sanomisia, tuntemuksia ja osallistumiskokemuksia sekä omia havaintojani. Dokumentoitujen muistiinpanojeni pohjalta minun oli helppoa ryhtyä prosessin viimeistelyvaiheessa mallintamaan ohjaustuokioiden sisällöistä menetelmäopasta kiusaamistuntemusten käsittelemiseen.

Ennen ohjaustuokioita en tiennyt varmuudella kauanko suunnittelemani toiminnot vievät aikaa, koska lasten osallisuutta ja reaktioita niihin en pystynyt ennustamaan. Varasin yhden ohjaustuokion toteuttamiseen aikaa tunnin. Tunti vaikuttaa äkkiseltään pitkältä ajalta ohjata ja toteuttaa ohjaustuokiota yhteen menoon, mutta käytännössä se osoittautui toimivaksi pituudeksi. Sain rauhassa uppoutua lasten kanssa käsittelemään kulloistakin teemaa ja jokaiselle toimintaosuudelle oli varattuna riittävästi aikaa.

Ohjaustuokioiden alussa ohjasin lapset istumaan omille aamupiiripaikoilleen, joissa he ovat tottuneet istumaan ja kerroin heille lyhyesti tulevien tuokioiden sisällöistä ja tarkoituksesta. Esittelyjen jälkeen kerroin opettavani heille pienen laulun, joka toistuu jokaisen ohjauskerran alussa ohjaustuokioiden mukavan tunnelman aikaansaamiseksi. Alkulaulu on tehty tutun ”Tuiki, tuiki tähtönen” -laulun sävellä ja idea siihen löytyi Malanderin ja Ojalan (2013) Ipana-impro -nimisestä teoksesta. Alkuperäisestä ideasta itselleni tarkoituksenmukaiseksi muokkaamani laulu menee seuraavasti: ”Tulkaa kaikki

mukaan vaan, paikoillanne istukaa. Satu uusi kerrotaan, tapahtua siinä voi mitä vaan. Yhdessä näin kuunnellaan, lopuksi vielä jutellaan.”

Laulun laulamisen jälkeen ryhdyin kertomaan lapsille kirjoittamaani satua rouva Siilin esikoulusta luku kerrallaan. Kerronnassa apuna käytin pehmosiiltä, joka esiintyi lapsille rouva Siilinä ja oli tullut kertomaan lapsille pitämästään esikoulusta metsäneläinten lapsille. Ensimmäisen ohjaustuokion jälkeen otin kerrontaan mukaan myös muita pehmoeläimiä, jotka olivat esiopetukseen osallistuvien eläinlasten rooleissa. Kerrontani lomassa esitin lapsille pohdintakysymyksiä sadussa esiintyneisiin tapahtumiin liittyen pyrkien herättämään heissä keskustelua kiusaamiseksi tulkittavissa olevista tilanteista ja tuntemuksista.

Alkulaulun opetteleminen osoittautui lapsista mukavaksi ohjaustuokioiden aloitukseksi, koska sen sävel oli heille entuudestaan tuttu ja näin ollen muokkaamani sanat helposti opeteltavissa. Laulu myös rauhoitti vilkkaimpia lapsia keskittymään kulloinkin käsiteltävissä olevan sadun luvun kuuntelemiseen. Rauhoittamisessa ja keskittymiskyvyn lisäämisessä käyttämäni pehmoeläimet olivat myös onnistunut valinta. Niiden myötä lapset pääsivät eläytymään satuun konkreettisemmin ja elävöittämisen myötä keskustelua sadun tapahtumista tapahtui vastavuoroisesti lasten ja itseni välillä.

5.2.1 Ensimmäinen ohjaustuokio ”Kurreliinalle nauretaan”

Ensimmäisen ohjaustuokion teemana on toisen nimittelemine ja toiselle nauraminen, jota sadussani käsitellään luvussa ”Kurreliinalle nauretaan”. Esiopetuksen askarteluhetken aikana karhupoika Otso nauraa oravatyttö Kurreliinalle ja nimittelee häntä vauvaksi, koska Kurreliina ei osaa leikata saksilla oikealla tavalla. Otson käytös aiheuttaa muissakin lapsissa samanlaista käyttäytymistä ja se tuntuu Kurreliinasta pahalta saaden hänet itkemään.

Teemaan liittyvinä pohdintakysymyksinä olivat miltä askarteluhetken aikainen Otson toiminta teistä tuntuu, onko se oikein Kurreliinaa kohtaan ja miten sinä toimit, jos kaverisi ei osaa jotain mitä itse joutaa. Kyseiset pohdintakysymykset osoittivat lasten ymmärtävän toisen pilkkaamisen tai hänelle nauramisen vääränlaisiksi teoiksi, joita ei saisi esiopetuksessa tehdä. Ilkkuminen tai haukkuminen ei myöskään ole mukavia tekoja, vaan ne ovat ilkeyttä kaveria kohtaan. Ketään ei saa nimitellä tai haukkua hänen osaamattomuutensa takia, vaan häntä voidaan yhdessä auttaa ja opettaa. Esiopetuksessa harjoitellaan yhdessä asioita opettajien kanssa, jolloin voi oppia kaiken eikä silloin tarvitse nauraa kaverille. Kurjalla tavalla toimivien lasten pitää pyytää anteeksi tekojaan.

Kehykertomuksen käsittelemisen jälkeen leikimme ohjaustuokiolla leikkiä ”Olet hyvä” (ks. Seurakuntien lapsityön keskus), jossa tarkoituksena on harjoitella toinen toistensa arvostamista ja erilaisuuden kunnioittamista. Yksi ryhmän lapsista asettui selin toisiin muutaman metrin etäisyydelle ja sulki silmänsä. Toiset ryhmäläiset sanoivat vuorotellen hänestä hyviä asioita – taitoja ja persoonallisia ominaisuuksia. Myönteisten sanomisten tarkoituksena oli viestittää kuulijalle, miten hyvä ja tärkeä hän on juuri omana itsenään. Samalla tavalla toimittiin jokaisen lapsen kohdalla.

Lasten oli aluksi vaikeaa ymmärtää leikin ideaa eikä vapaaehtoista ensimmäistä leikkijää tahtonut löytyä, joten tein työntekijöiden kanssa harjoittelukierroksen. Toisen työntekijän ollessa kuuntelijana minä sanoin yhdessä toisen työntekijän kanssa hänelle hyviä asioita tyyliin ”Olet taitava piirtäjä. Sinulla on kaunis hymy.” Harjoittelukierroksen jälkeen lapset pääsivät vähitellen sisään leikkiin ja pääsimme aloittamaan hyvinvointikierroksen. Kaikkien lasten ei kuitenkaan ollut helppoa kertoa myönteisiä asioita toisistaan, koska he eivät välttämättä olleet tutustuneet toisiinsa kunnolla tai kaveruussuhteet olivat joidenkin lasten kesken hankalia. Meidän aikuisten antaman esimerkin myötä hyviä asioita alkoi lasten keskuudessa löytyä. Tuollaisia asioita olivat esimerkiksi ”Olet hyvä jalkapallossa. Sinulla on kauniit hiukset. Olet ystävällinen. Olet minun kaverini. Et huuda.” Ilahduttavinta leikissä oli se, että ryhmän arimmasta lapsesta toiset löysivät hyviä asioita ja ominaisuuksia, vaikka eivät olekaan kaverita keskenään.

Ohjaustuokion päätteeksi lapset saivat piirtää kuvan kertomastani sadusta ja piirroksiin kirjoitettiin lapsen sanoman mukaan se, mitä kuvissa näkyi. Piirtäminen osoittautui useimpien lasten mukaan mukavaksi puuhaksi ja he tiesivät heti, mitä ryhtyvät piirtämään. Osalla oli kuitenkin vaikeuksia piirtämisen aloittamisessa eivätkä he vaikuttaneet olevan tyytyväisiä lopputulokseensa. Piirtämistä ei myöhemmin ehkä kannattaisi toteuttaa ohjaustuokioiden sisältönä.

5.2.2 Toinen ohjaustuokio ”Manun lumiukko rikotaan”

Toisella ohjaustuokiolla käsiteltävinä teemoina on toisen oman rikkomisen ja fyysinen käsiksi käyminen, jotka kehyskertomuksessa tulevat esiin luvussa ”Manun lumiukko rikotaan”. Ulkoilun aikana Sauli-hirvi tekee tuhojaan Manu-majavan rakentamalle lumiukolle, mistä kehittyy fyysistä voimaa sisältävä riita. Keskustelua ja pohdintaa käytiin siitä, miltä Sauli-hirven ja Manu-majavan toiminta ulkoilun aikana lapsista tuntuu ja miten eläinpojat olisivat voineet toimia niin, ettei kenellekään olisi tullut paha mieli. Voisiko lasten omassa ryhmässä käydä samalla tavalla? Onko heidän ryhmässään ollut ikäviä tapahtumia – mitä silloin tapahtui ja miltä heistä itsestään tapahtunut tuntui?

Keskusteluissa tuotiin esille kateus lumiukkojen rikkomisen syynä. Jos kaveri osaa hienosti jotain, mitä itse ei vielä osaa, saattaa se aiheuttaa kateuden tunteita ja suuttumusta siinä, joka ei osaa. Nämä tunteet voivat aiheuttaa tavaroiden tai leikkien rikkomista, toisen satuttamista lyömällä tai puuremalla. Tuollaiset teot eivät tunnu mukavilta vaan kurjilta – jos tulee riitaa tai kiusaa toista, niin silloin pitää osata pyytää anteeksi. Kaveria voi myös halata anteeksipyyttämisen merkiksi, jos ei uskalla ääneen sanoa anteeksi.

Lasten omien kokemusten mukaan joitakin on tönitty ja lyöty esiopetuksen ruokajonossa, kun joku on yrittänyt etuilla. Joku puolestaan on joutunut nipistelyyn tai hiuksista vetämisen kohteeksi. Esiopetuksessa voi tulla riitaa esimerkiksi leluista ja silloin toinen voi repiä kaverilta käsistä haluamansa leulun. Riidat ja fyysinen kiusaaminen ovat kurjia, pahalta tuntuvia tekoja ja niistä pitää aina kertoa esiopetuksen aikuisille, jotta he osaavat asioihin puuttua.

Kehyskertomuksen käsittelemiseksi olin varannut mukaani myös siinä esiintyviä pehmoeläimiä, joita käyttämällä lapset saivat tehdä pieniä näytelmiä esitettäväksi muulle ryhmälle. Pienoisnäytelmien kehittämisessä tärkeintä ei ollut se, millaisia esityksiä saadaan aikaiseksi, vaan itse työstämisen vaihe ja sen aikana syntyneet ajatukset sekä kokemukset. Lasten toimiessa pareittain tai pienryhmissä heillä oli mahdollisuus neuvottelemiseen siitä, mitä näytelmissä tulee tapahtumaan ja miten eri tilanteita voitaisiin selvittää tai ratkaista. Pienoisnäytelmien parissa lapset saivat tuoda omia näkemyksiään ja ratkaisuehdotuksiaan kiusaamistilanteissa esiin – jotkut lapsista keksivät uusia tilanteita esitettäväksi muille ja toiset käsitelivät minun sadussani esiin tulleita tilanteita.

Ohjaustuokion loppupuolella ryhmän rentouttamiseksi käytin satuhierontaa, jossa yhdistetään pieniä tarinoita, loruja tai satuja kevyeen kosketukseen ja hierontaan. Ennen hieronnan aloittamista puhuin lapsille kielteisten eli negatiivisten kosketusten välttämisestä ja myönteisten eli positiivisten kosketusten suosimisesta kaverisuhteissa – tuota myönteisyyttä voidaan harjoitella satuhieronnalla. Pyysin lapsia ja työntekijöitä asettumaan lattialle istumaan perätysten pitkään jonoon, jossa jokainen sai tehdä edessään istuvalle hierontaa minun kertomieni ohjeiden mukaisesti. Satuhierontakierrokset toteutettiin kahteen otteeseen rauhallisessa tahdissa, jotta kaikki saivat olla sekä hierojana että hierottavana. Kaikki osallistuivat hierontaan omien taitojensa mukaan ja ennakkojännityksestäni poiketen jokainen osallistui siihen yllättävän mielellään – jopa ne vilkkaimmat pojat, joiden osallistumista ehdin ennen tuokiota jännittää. Jotkut hierontasatujen kohdat herättivät lapsissa hilpeyttä ja naureskelua, joten koin tilanteet rentoutuneiksi ja vapautuneiksi. Omien aikuisten mukanaolo hieronnassa vapautti arimmankin ryhmäläisen osallistumaan ja häntä ajoittain seuratessani huomasin pienois-hymyn levittäytyvän hänen kasvoilleen osoituksena omasta onnistumisesta sekä jännityksen voittamisesta.

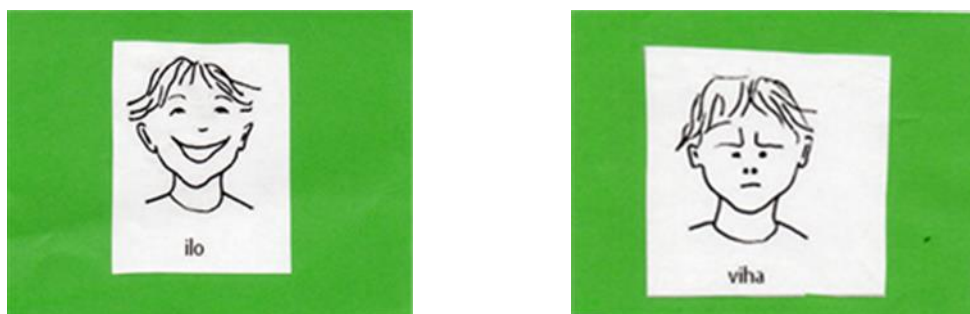
Satuhieronnan aikana vallitsi rauhallinen ja rentoutunut tunnelma jokaisen osallistuessa omien taitojensa mukaan – ketään ei pakotettu osallistumaan, mutta kaikki innostuivat alkuaristelujen jälkeen koskettamaan ja hieromaan kaveriaan ohjeiden mukaisesti. Esikoulunopettaja innostui erityisesti satuhieronnasta, koska oli sitä muutaman kerran aikaisemmin itse kokeillut ja siihen tykästynyt, joten hän oli iloinen saadessaan uusia ideoita mahdollisissa hierontahetkissä käytettäväksi. Itseäni ohjaajan roolissa ilahdutti seurata lasten ilmeitä ja olemusta heidän antautuessaan hieronnan vietäväksi. Kerronnan rauhallisuus ja hellät kosketukset saivat sekä vilkkaimmat että ujoimmatkin lapset rentoutumaan kaverin kosketukselle. Kenellekään ei tullut mieleen koskea toista ilkeästi tai liian kovasti, vaan kosketukset olivat kevyitä ja rauhallisia hyvää oloa tuottavia.

5.2.3 Kolmas ohjaustuokio ”Tupunan liukuri viedään”

Kolmannen ohjaustuokion teema kertoo tavaran viemisestä toiselta luvatta otsikolla ”Tupunan liukuri viedään”. Laskiaismäessä kettu Repolainen vie väkisin pienen jänistyttö Tupunan kädestä tälle jätetun liukurin, koska ei ole tyytyväinen itse saamaansa liukuriin. Keskustelua ja pohdintaa käytiin kettu Repolaisen toiminnasta Tupunaa kohtaan ja siitä olisiko Tupunan pitänyt kertoa tapahtuneesta esiopetuksen aikuisille. Selvitin kysymyksillä myös lasten omia kokemuksia siitä voisiko sadussa kerrottulla tavalla käydä heidän omassa ryhmässään.

Käymässämme pohdintakeskustelussa tuli esille, ettei toiselta saa viedä kädestä tavaroita vaan pitää kysyä saanko kokeilla sinun omaasi tai lainata sitä. Sadussa kettu Repolainen olisi voinut pyytää lainaksi Tupunan liukuria ja ne olisivat voineet vuorotellen laskea niillä - vaikka kaksi laskua sinisellä ja kaksi laskua keltaisella liukurilla. Lasten pohdintojen mukaan Tupunan tai Kurreliinan olisi pitänyt mennä kertomaan rouva Siilille siitä, mitä Repolainen teki, koska se oli ilkeästi tehty kaveria kohtaan. Rouva Siili olisi voinut käskeä eläinlapsia laskemaan omilla liukureillaan tai sitten lainaamaan omaa liukuriaan toiselle sekä laskemaan vuorotellen eri väreillä. Pikkuista Tupunaa ehkä kuitenkin pelotti mennä sanomaan aikuisille, koska Repolainen on sitä isompi kooltaan. Kettuhan voi vaikka lyödä jänistä tai aikuista, koska sen teosta on kerrottu.

Kyseisestä sadun luvusta jatkoin lasten kanssa keskustelua tunnekorteilla (kuva 3), joissa esiintyvät iloinen, vihainen, hämmästynyt ja pelästynyt tunnetila. Vuorotellen näytin kutakin korttia lapsille ja kyselin heiltä millainen tunne kortissa näkyy, missä kohdassa sadun lukua tuollainen tunne esiintyy ja miltä se sadussa vaikuttaa. Kyselin lapsilta kyseisiin tunnekortteihin liittyen myös milloin heistä itsestään on tuntunut sellaiselta tai millaiset tapahtumat ovat herättäneet heissä samankaltaisia tunteita eli iloa, vihaa, hämmästyä ja pelkoa esikoulussa?

KUVA 3. Tunnekortti ilo ja viha (Opetushallitus 2013)

Tupunan liukuri viedään- luvussa ilo näyttäytyy lasten iloisuutena heidän päästessään pulkkamäkeen ja saadessaan laskiaisherkuja. Ilo tuntuu sisimmässä hyvältä ja mukavalta ja se saattaa naurattaa. Sadussa kettu on vihainen, kun sen liukuri ei luista kunnolla ja se on väärän värinen. Viha voi tuntua suuttumuksena, kateutena, kiukkuna tai harmistuksena ja se ei ole koskaan mukava tunne. Tupuna on hämmästynyt ja ihmeissään siitä, mitä pulkkamäessä tapahtui – se ei oikein ymmärtänyt sitä, että kettu vei niin äkkiä sen liukurin hänen kädestään. Hämmästys voi olla sitä, että ihmettelee missä on tai mitä on tapahtunut tai sitä ettei tiedä mikä taivaalla lentävä lentokone on, jos sellaista ei ole ennen nähnyt. Tupunaa pelottaa kettu Repolaisen käytös, kun se vei väkisin hänen kädestään liukurin. Tupuna ei uskalla kertoa rouva Siilille tapahtuneesta, kun kettu saattaa vaikka lyödä häntä tai rouva Siiltä, koska tapahtuneesta on kerrottu. Pelko tuntuu kurjalta ja raskaalta – vähän niin kuin olisi möykky sisällä, joka puristaa rinnassa.

Lasten omissa kokemuksissa iloa on tuottanut jalkapallon pelaaminen ja kavereiden kanssa leikkiminen, askarteleminen, jumppasalissa käynnit ja ulkoilu. Vihaa on tunnettu silloin, kun kaveri on vienyt lupaa kysymättä tavaroita kädestä tai leikistä, haukkunut, sekaantunut mukaviin leikkeihin, lyönyt,

töninyt tai vetänyt hiuksista. Omia kokemuksia hämmästyneisyyden tunteesta lapset eivät osanneet kertoa. Pelkoa lapsissa on aiheuttanut se, kun kaveri on suuttunut hävittyään pelissä ja lapsi on miettinyt aikooko kaveri lyödä häntä suuttumuksen vallassa. Pelottavalta on myös tuntunut kaverin huutaminen yhteisen leikin aikana. Parista tytöstä on pelottavalta tuntunut se, kun yksi esiopetuksen pojista yrittää väkisin tulla heitä halaamaan tai pussaamaan.

5.2.4 Neljäs ohjaustuokio ”Kettu Repolainen jää yksin”

Neljännän ja viimeisen ohjaustuokion teemana on toisen ulkopuolelle jättäminen ja syrjiminen. Keväisen ulkoilun aikana toiset eläinlapset eivät halua ottaa kettu Repolaista mukaan leikkeihinsä tai peleihinsä, jolloin kettu jää yksin toimintojen ulkopuolelle. Keskustelua ja pohdintaa käytiin seuraavien kysymysten avulla: Miksi toiset eläinlapset eivät halunneet Repolaista mukaan touhuihinsa ja oliko toisten lasten käytös oikein kettua kohtaan? Onko teidän ryhmässänne ketään jätetty pois leikeistä tai peleistä – miltä se on tuntunut ja mitä te silloin teitte?

Keskusteluissa lapset toivat esille sen, ettei kettu Repolaista otettu leikkeihin mukaan, koska se on ollut ilkeä ja kiusannut toisia. Toiset eläinlapset eivät siksi halunneet leikkiä ketun kanssa, vaan he halusivat olla omissa ryhmissään tai yksinään. Omista kokemuksistaan yksi poika kertoi, etteivät toiset pojat ole aina ottaneet häntä mukaan autoleikkeihin ja se on tuntunut hänestä pahalta. Yksi tytöistä puolestaan kertoi, että muut tytöt haluavat usein olla kahden porukoissa eivätkä halua ottaa häntä mukaan kolmanneksi leikkijäksi. Tyttö on toisinaan mennyt leikkimään yhden pojan kanssa, joka on hänen kaverinsa, mutta se ei tunnu yhtä kivalta kuin leikkiminen tyttöjen kanssa. Lasten mukaan heidän eskarissaan tädit sanovat usein kenen kanssa pitää olla ja leikkiä ja missä huoneessa. Tädit tekevät siksi tuolla tavalla, ettei lapsille tulisi riitoja keskenään eivätkä parhaat kaverit olisi aina vaan kahdestaan. Eskarissa pitää osata olla kaikkien kaveri, vaikkei se aina kivalta tunnukaan.

Kehykertomuksen käsittelemisen jälkeen ohjasin ryhmälle leikistä tunteeseen- harjoituksen (ks. Liuska ja Turunen 2015, 29), jossa tavoitteena oli pohtia millaisia tunteita erilaiset leikkiin liittyvät tilanteet herättävät. Olin valinnut etukäteen tunnekortteja, joissa oli helposti tunnistettavia perustunteita (ilo, suru, viha, pelko, hämmästyminen, nolous). Kävin kyseiset kortit läpi lasten kanssa, jotta jokainen tunnisti niiden esittämät tunteet. Sen jälkeen levitin kortit ympäri huonetta ja luetteloin erilaisia leikkiin liittyviä tilanteita, joiden mukaan lapset kävelivät tunnekortilta toiselle omien tuntemustensa mukaan. Luettelemiani tilanteita oli esimerkiksi ”Joku on rikkonut tekemäsi lumiukon. Joku nimittelee sinua. Et pääse mukaan toisten leikkeihin.” Korostin ennen leikin aloittamista lapsille sitä, että heidän tuntemuksissaan ei välttämättä ole oikeita tai vääriä vaihtoehtoja.

Tunteista puhuminen ja niiden käsitteleminen yhdessä osoittivat sen, että lapset kokevat itseensä kohdistuneet negatiiviset teot riita- ja kiusaamistilanteissa surua, vihaa tai pelkoa aiheuttaviksi tapahtumiksi. Riitoja ja kiusaamista heidän mielestään voi aiheuttaa kateus toisen tavaroita tai leikkejä kohtaan, harmi tai pettymys pelien häviämistilanteissa tai lasten mielestä väärin jakautuneet kaverisuhteet, jos aikuiset ovat huolehtineet lasten jakamisesta toistensa seuraan. Suurin osa esiopetusryhmän lapsista kokee tullessaan joskus kiusatuksi eikä se ole tuntunut mukavalta – pari pojista ker-

toi myös joskus kiusanneensa itse kaveria. Suuttumusta, harmistusta tai pettymystä aiheuttavissa tilanteissa otetaan usein sanalliset tai fyysiset voimat käyttöön, jolloin helposti tullaan loukanneeksi tai satuttaneeksi kaveria tai kavereitaan. Toista ei aina lähestytä myönteisessä mielessä ja silloin kaverisuhteet ovat koetuksella. Tätien tulee puuttua riitoihin ja kiusaamiseen sekä huolehtia siitä, että kaikilla on esiopetuksessa kavereita ja mielekästä tekemistä.

Kunkin ohjaustuokion päätyttyä monet lapsista kyselivät minulta milloin tulen seuraavan kerran pitämään uutta ohjaustuokiota ja mitä niillä tullaan tekemään. Kyselyt mielestäni kertovat ohjaustuokioiden onnistumisesta ja mielenkiintoisuudesta, koska lapset odottivat niille jatkoa eivätkä olisi halunneet päästää minua lähtemään. Viimeisellä ohjauskerrallani ennen kotiin lähtöäni esikoulunopettaja kertoi heidän suunnitelleen yhdessä työparinsa kanssa, että he syksyn 2015 tullen kokeilisivat uuden ryhmän kanssa toteuttaa käyttämiäni ideoita ja hyödyntää kirjoittamaani satua, sillä ne olivat heidän mielestään erittäin monipuolisesti ja toimivasti suunniteltuja. Olin tehnyt suuren työn sadun ja ohjaustuokioiden suunnittelemisessa ja he jäivät odottamaan innolla lopullisen menetelmäkansion saamista käyttöönsä omassa työssään.

Tuntui hyvältä saada positiivista ja kannustavaa palautetta tekemästäni työstä, sillä ne ovat auttaneet varsinaisen opinnäytetyön kirjoittamisurakassa, koska tiedän tehneeni perusteellista etukäteistyötä menetelmäkansion mallintamiseksi. Esiopetuksen henkilökunnan innostuttua ohjaustuokioistani jätin heille kopioitavaksi alkulaulun, kirjoittamani sadun, lasten keksimät pienoisnäytelmät sekä sauhieronnat liitettäväksi lasten piirustusten kanssa lasten esiopetuskansioiden sisällöiksi muistona pitämistäni ohjaustuokioista. Samalla työntekijät saivat jo omaan käyttöönsä materiaalia ohjaustuokioistani, jos he eivät malttaisi odottaa menetelmäkansion valmistumista uuden ryhmän aloittaessa toimintaansa syyslukukaudella 2015.

5.3 Ohjaustuokioiden mallintaminen menetelmäoppaaksi

Tuotteen viimeistelyvaiheen aikana on mahdollisuus vielä muokata tuotteen yksityiskohtia ja tehdä parannuksia tuotteeseen. Kun tuote valmistuu eri vaiheiden ja versioiden jälkeen, käynnistyy sen viimeistely saatujen palautteiden ja testaamisesta saatujen kokemusten pohjalta. Silloin tekijöiden tulee varmistaa, että asiakkaalla on riittävästi tietoa tuotteesta ja sen käyttämisestä. (Jämsä ja Manninen 2000, 80–81).

Ohjaustuokioiden aikana tekemiäni havaintojen ja lapsilta sekä työntekijöiltä saamieni palautteiden pohjalta mallitin ohjaustuokiot menetelmäoppaaksi (liite 3), jota voidaan käyttää apuna kiusaamistuntemusten käsittelemisessä. Lapset jaksoivat olla innostuneesti ohjaustuokioilla mukana niiden sisältäessä erilaisia osallistavia toimintoja, joten päädyin lopulliseen menetelmäoppaaseen lisäämään vaihtoehtoja toiminnoille, jotta jokainen oppaan käyttäjä voi löytää omalle ryhmälleen sopivimmat tavat käsitellä lasten kiusaamistuntemuksia. Lapsi sisäistää aikuisen puheen huomattavasti paremmin, kun hän pääsee työstämään kuulemaansa mielekkään toiminnan parissa.

Ohjaustuokioilta olen jättänyt sadun teemasta piirtämisen kokonaan pois, koska se ei herättänyt lapsissa suurtakaan mielenkiintoa. Heitä kiinnostivat enemmän kirjoittamani satu ja siihen liittyvä yhteinen keskusteleminen sekä erilaiset toiminnalliset osiot. Näin ollen lopulliseen menetelmäoppaaseen ohjaustuokioiden sisällöiksi olen valinnut kirjoittamani sadun rouva Siilin esikoulusta, pohdintakysymyksiä dialogisen keskustelun käymiseksi lasten kanssa, leikkejä, tunneharjoituksia ja satuhierontaa.

Satuni työstämiseksi olin suunnitellut ohjaustuokiolla käytettäväksi dialogisen draaman menetelmää, jossa lapsetkin pääsisivät prosessoimaan kuulemaansa keksimällä sadulle vaihtoehtoisia etenemistapoja. Menetelmän käyttäminen ei kuitenkaan onnistunut alkuperäisellä tavalla, joten ohjaustuokiossa muutin toteutustapaa niin, että lapset pääsivätkin keksimään pienoisnäytelmiä satuni pohjalta. Näytelmien keksiminen ja esittäminen pehmoeläinten avulla osoittautui helpommaksi lapsille kuin keksiä sanallisesti jatkoa sadulle. Vaikka dialoginen draama ei toteutunut toivomallani tavalla, olen sen kuitenkin jättänyt lopulliseen menetelmäoppaaseen yhdeksi toimintavaihtoehdoksi, koska se kiinnostaa itseäni ja aion sitä tulevaisuudessakin toteuttaa.

Oppaassa esitetyistä ohjaustuokioista jokainen varhaiskasvattaja voi valita omalle ryhmälleen sopivimmat toiminnot ja muokata niistä haluamansa näköiset ohjauskokonaisuudet. Opasta on mahdollista hyödyntää pitempiketoisessa projektityöskentelyssä, jolloin sadun jokaista lukua käsitellään useamman ohjaustuokion aikana, tai toiminnoista voi muodostaa yksittäisiä lyhyempiä ohjaustuokioita. Päädyin lisäämään oppaaseen ohjaustuokioiden tavoitteiden ja sisältöjen taustalle teoriaa käyttämistäni menetelmistä, jolloin opasta käyttävät varhaiskasvattajat voivat halutessaan perehtyä tarkemmin valitsemiini menetelmiin.

Ohjaustuokioilta saamieni kokemusten mukaan ohjaustuokioiden sisältö on jaettu kolmeen osaan. Jokaisen ohjaustuokion teeman käsittely alkaa kehyskertomuksella eli keksimäni sadun yhdellä luvulla. Sadun lukemisen tai kertomisen jälkeen keskustellaan lasten kanssa aiheesta erilaisten pohdintakysymysten avulla, jotka auttavat käsittelemään sadun tapahtumia ja siinä ilmenneitä riita- ja kiusaamistilanteita. Sadun läpikäymistä voi elävöittää keppi- tai käsinukkejen tai pehmoeläinten avulla. (ks. Liuska ja Turunen 2015, 13.)

Keskustelun ja pohdintakysymysten läpikäymisen jälkeen tulevat teemaan sopivat toiminnalliset ja luovat menetelmät, joita ovat draamaesitykset, tunneharjoitukset ja erilaiset leikit. Menetelmien tarkoituksena on saada lapset virittäytymään käsiteltävään aiheeseen ja rohkaista heitä toimimaan ryhmässä. Menetelmien avulla käsitellään myös sadussa ilmenneitä riita- ja kiusaamistilanteita sekä harjoitellaan niiden ratkaisemista. Tehokkain tapa kehittää lasten sosiaalisia taitoja on harjoitella niitä mielekkään tekemisen kautta. (ks. Liuska ja Turunen 2015, 13.)

Ohjaustuokioiden loppupuolella puretaan ylimääräistä energiaa ja käydään läpi ohjaustuokioiden aikana esille nousseita ajatuksia ja tunteita. Lopuksi voidaan myös rauhoittua kulloistenkin tarpeiden mukaan. (Liuska ja Turunen 2015, 13.) Lopettamisessa ja rauhoittumisessa yhtenä menetelmänä käytetään saduille, tarinoille ja loruille pohjautuvaa satuhierontaa. Satuhieronnassa yhdistyvät myönteisellä tavalla kerronta ja kosketus.

Kuhunkin ohjaustuokioon on liitetty ohjaajan työtä helpottamaan ohjaustuokioiden tavoitteet, tarvittavat materiaalit ja ennakkovalmistelut. Ohjaustuokioiden toteutus on kuvattu mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja ymmärrettävästi, jotta jokaisen opasta käyttävän varhaiskasvattajan on sitä helppoa toteuttaa. Ohjaustuokioiden ohjaaminen ei vaadi kasvattajalta erityistaitoja tai -tietoja, vaan jokainen pystyy halutessaan ohjaustuokioita toteuttamaan omalla persoonallaan. Menetelmäopas sisältää myös käyttämäni lähdeaineiston, joista jokainen kasvattaja voi halutessaan etsiä itselleen lisää tietoa ja ideoita ohjaustuokioiden toteuttamiseen. Mielekäs ja yhteinen toiminta on lapsille parasta kasvatusta ja opetusta, mitä heille voi esiopetuspäivien aikana tarjota.

6 POHDINTA

Esiopetuksen arjessa tapahtuu monenlaisia riita- ja konfliktitilanteita lasten kesken, jolloin osapuolten tunteet helposti kuumenevat ja silloin kaveria saatetaan loukata sanallisesti tai fyysistä voimaa käyttäen. Pääsääntöisesti tuollaiset teot ovat spontaaneja ja kohdistuvat milloin kehenkin. Kuitenkin niiden kohteeksi joutuva lapsi kokee ne usein itseensä kohdistuvaksi kiusaamiseksi ja käyttää negatiivisista teoista nimitystä kiusaaminen, koska ne ovat aiheuttaneet hänelle pahaa mieltä, ahdistuneisuutta ja mahdollisesti fyysisiä jälkiäkin. Kaverin käyttäytyminen on saattanut myös tuntua pelottavalta, jolloin esiopetuksessa oleminen ei ole ollut mukavaa ja turvallisen oloista. Jos joku joutuu kiusatuksi esiopetuksessa, hänen minäkäsityksensä ja hyvinvointinsa sekä oppimisrauhansa vahingoittuvat.

Varhaiskasvattajan silmissä tuollaiset teot helposti luokitellaan lapsen ikäkauteen kuuluviksi teoiksi, koska kasvava lapsi harjoittelee vielä tunteidensa hillintää ja toisten lasten huomioon ottamista. Yksittäisiä tekoja ei pidetä kiusaamisena, koska ne eivät täytä kiusaamiselle virallisesti annettuja määritelmiä. Kiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa ja teoriakirjallisuudessa muun muassa Gunnar Höistad ja Mervi Juusola määrittelevät kiusaamisen säännölliseksi, pitkän ajanjakson aikana tapahtuvaksi yhteen lapseen kohdistuvaksi toiminnaksi. Tuollaisen kiusaamistoiminnan tarkoituksena on aina satuttaa ja loukata sen kohteeksi joutunutta.

Jos lasten välisiä riita- ja konfliktitilanteita ryhdytään tarkastelemaan liian tiukasti kiusaamiselle annettujen määritelmien mukaan, voi moni lapsen loukkaavaksi ja satuttavaksi kokema tilanne tai käytös jäädä huomaamatta. Päivi Hamarus painottaakin sitä, että arjessa pitäisi keskittyä kuuntelemaan lapsen subjektiivista kokemusta kiusatuksi tulemisesta sekä tarkastella tilanteiden valtaepätasapainoa eli sitä onko lapsi tasaveroinen puolustautumaan kiusaajaansa vastaan. Alle kouluikäisten lasten keskuudessa yksittäiset teotkin tulisi huomioida ja kuunnella sensitiivisesti kunkin lapsen tuntemuksia ja kokemuksia itseensä kohdistuneista vääryyksistä. Lasten puheita ja tunteita ei pitäisi vähätellä eikä mitätöidä. Hamaruksen näkemysten mukaan subjektiivinen kokemus ja valtaepätasapaino ovat riittäviä syitä selvittää, mistä lapsen kertomassa tilanteessa on kysymys. Lapsen kertomaan pitää myös reagoida varhaisessa vaiheessa, ettei häneen kohdistuneista negatiivisista ja epäsuotuisista teoista vähitellen kehittyisi virallisesti kiusaamiseksi määriteltävää toimintaa.

Ammatillisella harjoittelujaksolla esiopetuksessa sekä opinnäytetyötäni varten esiopetukseen suunnittelemani ohjaustuokioilla tekemäni havainnot ovat vahvistaneet sitä ajatusta, että lasten omaa ääntä tulee kuunnella ja pyrkiä ymmärtämään lasten subjektiivisia kokemuksia kiusaamiseen verrattavissa olevissa tilanteissa. Varhaiskasvattajien ei pidä liian tiukasti tuijottaa olemassa oleviin kiusaamisen määritelmiin, vaan yhdessä lasten kanssa pyrkiä selvittämään mistä asioista ja tunteista kulloisessakin tilanteessa on ollut kyse. Usein kiusaaminen johtuu lasten emotionaalisten taitojen hallitsemattomuudesta ja sosiaalisten taitojen puutteellisuudesta.

Selvittämistyön ohella onkin tärkeää harjoitella lasten kanssa emotionaalisia ja sosiaalisia tunteita, jotta eteen tulevat riita- ja konfliktitilanteet saataisiin ratkaistuksi hyvässä hengessä keskustelemalla ja neuvottelemalla. Esko Jalovaara ja Tia Isokorpi muun muassa ovat tuoneet teoksissaan esille lasten tunteiden harjoittelun merkityksen aikuisten ohjauksessa, jolloin kasvattajien tulisi löytää arjen tilanteissa ja tapahtumissa mahdollisuuksia tunteiden käsittelyyn. Lasten pitää muun muassa oppia sietämään pettymyksiä ja kateuden sekä mustasukkaisuuden tunteita ja osoittamaan suuttumusta sekä vihaa suotuisalla tavalla. Lisäksi lasten pitää oppia puhumaan kohteliaasti toisilleen, koskettamaan heitä myönteisillä tavoilla, jakamaan tavaroita sekä neuvottelemaan yhteisistä säännöistä tai toimintatavoista.

Kiusaamistuntemuksia voidaan käsitellä lapsiryhmissä erilaisilla toiminnallisilla menetelmillä, jotka soveltuvat hyvin myös lasten emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen harjaanuttamiseen sekä vahvistamiseen. Sadut, leikit ja draama ovat olennainen osa alle kouluikäisten lasten maailmaa ja niiden parista on löydettävissä monipuolisia mahdollisuuksia emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen opetteluun. Toiminnallisten menetelmien, tunneharjoitusten ja yhteisten keskustelujen sekä pohdintojen myötä lasten mentalisaatiokyky alkaa vähitellen kehittyä, jolloin lapset oppivat tunnistamaan erilaisia tunnetiloja ja ymmärtämään käyttäytymisensä taustalla vaikuttavia tunteita. Mentalisaatiokyvyn kehittyessä lapset eivät enää toimi täysin tunteidensa vallassa, vaan he pystyvät kontrolloimaan ja säätelemään omia tuntemuksiaan. Kontrollikyvyn ja itsesäätelyn kasvaessa lasten epäsuotuisa käyttäytyminen ikäkavereitaan kohtaan vähenee ja kiusaamiseksi koettavia tilanteita ei pääse syntymään niin usein kuin aikaisemmin.

Varhaiskasvatukseen suuntautuneena sosionomiopiskelijana päädyin toiminnalliseen opinnäytetyöhön siitä syystä, että sitä tehdessäni pystyin hankkimaan tutkimustietoa luonnollisissa, todellisissa tilanteissa esiopetuspäivien aikana. Lapsia haastatteleminen en olisi välttämättä saanut niin tarkkaa ja todellisille kokemuksille pohjautuvaa tietoa kuin havainnoimalla sitä, kuinka he todellisuudessa toimivat ja käyttäytyivät toinen toisiaan kohtaan arjen toimintaympäristössä. Osallistuva havainnointini toteutui tietyn ajanjakson aikana ennalta määritellystä teoreettisesta viitekehyksestä. Suunnitteleminen ohjaustuokioille valitsin kyseisten tunteiden harjaanuttamiseen sekä vahvistamiseen lapsilähtöisiä, osallistavia menetelmiä. Lapset pääsivät prosessoimaan kiusaamiseen liittyviä asioita ja tunnekokemuksiaan satuhieronnan, leikkien ja tunneharjoitusten kautta, jolloin heidän ymmärryksensä tunteiden merkityksestä omaan käyttäytymiseen ja toimintatapoihin alkoi lisääntyä ja sitä myötä mentalisaatiokehitys vahvistua.

Opinnäytetyötä tehdessäni pääsin käsittelemään ajankohtaista ja itseäni kiinnostavaa kiusaamisilmiötä sekä harjuunuttamaan omia ohjaustaitojani lasten keskuudessa. Sain mahdollisuuden suunnitella ja toteuttaa monipuolisia ohjaustuokioita esiopetusryhmälle, joiden sisällöistä mallitin menetelmäoppaan käytettäväksi apuna lasten kiusaamistuntemusten käsittelyssä. Ammatillisuuteni on lisääntynyt teorianperusteiden perehtymällä ja toiminnallisia menetelmiä käyttäessä. Saamani tieto ja taitopaketti avulla rohkenen tulevaisuudessa käsittelemään kiusaamisilmiötä lapsiryhmissä ja erityisesti kuuntelemaan lasten subjektiivisia tuntemuksia riita- ja konfliktitilanteissa, etteivät ne johtaisi virallisesti määriteltyyn kiusaamiseen.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- DAMMERT, Marja-Leena 2012. Satuhieronnalla tuetaan arjen helppoutta. Varhaiskasvattajien ammattilehti Pikkuväki 6/2012, 49–51.
- EKLUND, Katja ja JANHUNEN, Tarja 2005. Leikin ja toiminnan lapset. Julkaisussa JANHUNEN, Tarja ja SURA, Sirkka (toim.) Miten käytän toiminnallisia menetelmiä? Tampere: Resurssi, 84–94.
- HAKKARAINEN, Pentti 2002. Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- HAMARUS, Päivi 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- HEIKKILÄ, Matti, VÄLIMÄKI, Anna-Leena ja IHALAINEN, Sirkka-Liisa 2007. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. [verkkajulkaisu]. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. [viitattu 2015-06-13] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201210089363>.
- HUJALA, Eeva, TURJA, Leena, ELO, Janniina ja ROOS, Piia (toim.) 2014. Varhaiskasvatuksen käsikirjan työkirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- HÖGSTRÖM, Barbro ja SALORANTA, Outi 2001. Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Opetushallitus.
- HÖISTAD, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Opas kouluille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- ISOKORPI, Tia 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- JALOVAARA, Esko 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Helsinki: Pilot-kustannus Oy.
- JUUSOLA, Mervi 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- JUUSOLA, Mervi 2015. Minä en suostu kiusattavaksi! Vaasa: Arkmedia Oy.
- JÄMSÄ, Kaisa ja MANNINEN, Elsa 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- KALLAND, Mirjam 2011. Esipuhe. Julkaisussa KIRVES, Laura ja STOOR-GRENNER, Maria 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto/Folkhälsan.
- KALLAND, Mirjam 21.10.2014. Mitä tarkoittavat mentalisaatio ja reflektiivinen kyky? [seminaaripäivän luentodiat]. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. [viitattu 2015-06-23] Saatavissa: <http://www.mll.fi/ml/koulutukset/menneet-seminarit/mentalisaatio-ja-reflektiivinen/>.
- KANNINEN, Katri ja SIGFRIDS, Arja 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- KELTIKANGAS-JÄRVINEN, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- KEMPLE, Kristen M. 1991. Preschool children's peer acceptance and social interaction. Young Children 46, 47–54.
- KEMPPAINEN, Kaija 2003. Barnens sagor i centrum för psykologarbetet. Julkaisussa RIIHELÄ, Monika (red.) Barnens sagobroar i Norden. Stakes-Nordiska Kulturfonden. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- KIRVES, Laura ja STOOR-GRENNER, Maria 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? [verkkajulkaisu] Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto/Folkhälsan. [viitattu 2015-06-13]. Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/85b61e34459d1b12fa79b4a507313e1b/1434381774/application/pdf/12510731/Kiusaavatko%20pienetkin%20lapset.pdf>.

- KIRVES, Laura ja STOOR-GRENNER, Maria 2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto/Folkhälsan.
- KOKKONEN, Marja 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.
- KUUSAMON KAUPUNGIN ESIOPETUSSUUNNITELMA 2011.
- KUUSAMON KAUPUNKI. 2014. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma. Varhaiskasvatus.
- LAINNE, Kaarina ja NEITOLA, Marita (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- LAJUNEN, Kaija, ANDELL, Minna, JALAVA, Leena, KEMPPAINEN, Kaija, PAKKANEN, Marjo ja YLENIUS-LEHTONEN, Mirja 2005. Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaali. 2. tarkistettu painos. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes.
- LANINKINEN, Timo ja KAUPPINEN, Jorma 2010. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. [verkköjulkaisu]. Helsinki: Opetushallitus. [viitattu 2015-06-10]. Saatavissa: http://www.opi.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf.
- LINDEVALL, Anita 2003. Lapsi eri ikäkausina. [viitattu 2015-11-13] Saatavissa: http://palvelut.lohja.fi/Vanhemmuus2/Pieni_suuri_esikoululainen.htm#Pieni%20suuri
- LIUSKA, Kirsi ja TURUNEN, Tiina 2015. Häilyherneitä ja lempeyslientä. Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.
- LUMME, Riitta, LEINONEN, Rauni, LEINO, Mia, FALENIUS, Mia ja SUNDQVIST, Leena 2006. Monimuotoinen / toiminnallinen opinnäytetyö. VirtuaaliAMK. [viitattu 2015-06-17]. Saatavissa: <http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/030906/1113558655385/1154602577913/1154670359399/1154756862024.html>.
- MALANDER, Eeva-Leena ja OJALA, Tuomas 2013. Ipana-impro. Opas osallistavaan satuimprovisaatioon. /En handledning i sagoimprovisation. Dramatyo.
- MÄKINEN, Päivi, RAATIKAINEN, Eija, RAHIKKA, Anne ja SAARNIO, Tuula 2011. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.
- OPETUSHALLITUS 2013. Tunteet – mitä ne ovat? Missä tunteet tuntuvat ja miten ne näkyvät ulospäin? Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat
- PELTONEN, Anne ja KULLBERG-PIILOLA, Tarja 2000. Tunnemuksu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Lasten Keskus.
- PYYKKÖNEN, Nina 22.10.2014. Kuinka työntekijä voi tukea lapsen mentalisaatiokykyä? [seminaaripäivän luentodiat]. Mannerheimin Lastensuojeluliitto [viitattu 2015-06-23]. Saatavissa: <http://www.mll.fi/ml/koulutukset/menneet-seminaarit/mentalisaatio-ja-reflektiivinen-/>.
- REPO, Laura 2013. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.
- SALO, Saara ja KALLAND, Mirjam 2014. Lapsen mentalisaatiokyky. Julkaisussa VIINIKKA, Anne (toim.) 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 39–54.
- SEURAKUNTIEN LAPSITYÖN KESKUS. Ollaan ihmisiksi – kymmenen ajatusta oikeasta ja väärästä. Toimintavirikkeitä. Saatavissa: www.evl-slk.fi/files/350/toimintavirikkeita.pdf
- STEWART, Charlina 15.4.2011. Bullying in Preschool: What Parents Need to Know. [viitattu 2015-06-15]. Saatavissa: <http://www.education.com/magazine/article/bullying-preschool/>.
- SUOMEN THERAPLAY-YHDISTYS RY 2008. Mitä on ryhmätheraplay? [viitattu 2015-09-10] Saatavissa: <http://www.theraplay.fi/>.

THE THERAPLAY INSTITUTE 2009. Group Theraplay. [viitattu 2015-09-10]. Saatavissa: <http://www.theraplay.org>.

TUOVINEN, Sanna 2014 a. Satuhieronta. Läsäolevan kosketuksen ja sadun taikaa.

TUOVINEN, Sanna 2014 b. Pienin teoin elämän puolesta – näkökulma kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. [blogi]. [viitattu 2015-06-13]. Saatavissa: <http://satuhieronta.fi/pienin-teoin-elaman-puolesta-nakokulma-kiusaamisen-ennaltaehkaisyyn/>.

VEHKALAHTI, Reetta 2007. Kehu lapsi päivässä: vinkkejä ja toimintatapoja lapsen itsetunnon tukemiseen. Helsinki: Lasten Keskus.

VEHKALAHTI, Reetta ja URHO, Tuomas 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten Keskus.

VIINIKKA, Anne 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

VILÉN, Marika, SEPPÄNEN, Paula, TAPIO, Nina ja TOIVANEN, Riikka (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä – menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

VILKKA, Hanna 2010. Toiminnallinen opinnäytetyö. [viitattu 2015-06-17]. Saatavissa: http://vilka.fi/hanna/Toiminnallinen_ont.pdf.

VÄLIVAARA, Christine 1996. Sadut ja draamapedagogiikka monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa. Taikalampun päiväkodin satuprojekti 1993–95. Jyväskylän sosiaali- ja terveystalvelukeskuksen julkaisuja 1/1996.

Kiusaaminen esiopetuksessa

Hei eskarilaisten vanhemmat!

Olen kolmannen vuoden sosionomiopiskelija ja olen aloittelemassa toiminnallisen opinnäytetyön tekemistä aiheesta "Toi kiusaa mua" - kiusaamisen käsitteleminen esiopetuksessa satujen keinoin. Opinnäytetyötäni varten tulen suunnittelemaan ja toteuttamaan satupainotteisia ohjaustuokioita Nilonkankaan esiopetuspäiväkodin Perhoset -ryhmän lapsille. Suunnittelemani satujen aiheina tulevat olemaan kiusaamisen eri muodot ja satuhetkien tarkoituksena on herättää lapsissa ajatuksia kiusaamiseen liittyvistä asioista. Satuhetkien pitämisen jälkeen aion keskustella lasten kanssa satujen herättämistä tuntemuksista ja pohtia yhdessä sitä, mitä kiusaaminen voi olla, miten siihen tulisi suhtautua ja miten toimia erilaisissa kiusaamistilanteissa. Satujen avulla voidaan käsitellä lasten kanssa vaikeita asioita ja haluan niiden myötä vahvistaa lasten tunnetaitoja sekä sosiaalista kanssakäymistä toisten ryhmäläisten kanssa.

Tulen toteuttamaan työni toiminnallisen osuuden lapsenne esiopetusryhmässä kevään 2015 aikana ja ennen toimintatuokioiden aloittamista teen lapsille kyseisen taustatietokyselyn heidän kokemuksistaan kiusaamisen suhteen, jotta saan omien havaintojeni lisäksi aineistoa lasten kokemusmaailmasta käsin.

Opinnäytetyössäni en tule missään vaiheessa mainitsemaan esiopetusryhmän lapsia nimeltä vaan asioita ja tilanteita käsittelemällä yleisellä tasolla teoriaan pohjautuen.

Kiitos vastauksistanne!

Ystävällisin terveisin
sosionomiopiskelija Tuija-Maria Pätsi

1. Sukupuoli *

- Tyttö
- Poika

2. Onko sinua kiusattu esiopetuksessa? *

- Kyllä
- Ei

3. Millä tavoin sinua on kiusattu? *

- nimitelty
- naurettu vastauksille
- tönitty
- lyöty
- purtu
- vedetty hiuksista
- nipistetty
- revitty vaatteista
- pilkattu ulkonäköä tai vaatteita
- jätetty pois leikeistä tai peleistä
- viety tavaroita kädessä

4. Onko sinua mahdollisesti kiusattu jollain muulla tavalla? *

5. Miten usein sinua on kiusattu? *

- monta kertaa päivässä
- joka päivä
- muutaman kerran viikossa
- silloin tällöin
- siitä on jo pitkä aika

6. Oletko kertonut kiusaamisesta kenellekään? *

- kyllä
- en

7. Kenelle olet kertonut kiusaamisesta ja onko siitä ollut apua? ***8. Oletko itse kiusannut muita? ***

- kyllä
- en

9. Millä tavalla olet kiusannut muita? ***10. Miltä kiusaaminen on sinusta tuntunut? ***

- On tuntunut niin kurjalta, että minua on itkettänyt.
- Kaverini teko on tuottanut minulle kipua ja jättänyt fyysisiä jälkiä.
- Minua on pelottanut kaverini käyttäytyminen.
- Minua on suututtanut ja olisin tahtonut tehdä kaverille samalla tavalla.
- Minusta on tuntunut niin pahalta, etten olisi halunnut mennä esiopetukseen.
- Ei ole tuntunut mitään.

11. Mistä syystä kiusaamista mielestäsi tapahtuu? ***12. Mitä kiusaamiselle sinun mielestäsi pitäisi tehdä? ***

LIITE 2: VANHEMPIEN SUOSTUMUS LASTENSA OSALLISTUMISEEN OHJAUSTUOKIOILLE

Hei eskarilaisten vanhemmat!

Olen kolmannen vuoden sosionomiopiskelija ja olen aloittelemassa toiminnallisen opinnäytetyön tekemistä, jonka tarkoituksena on käsitellä kiusaamista esiopetusikäisten lasten kanssa satujen avulla auttamalla heitä tunnistamaan kiusaamiseen liittyviä tunteitaan sekä löytämään mahdollisia ratkaisukeinoja kiusaamistilanteiden selvittämiseen.

Opinnäytetyötäni varten tulen suunnittelemaan ja toteuttamaan satupainotteisia ohjaustuokioita lapsenne esiopetusryhmälle. Kehittelemäni sadun eri lukujen aiheena tulevat olemaan kiusaamisen eri muodot ja ohjaustuokioiden tarkoituksena on herättää lapsissa ajatuksia kiusaamiseen liittyvistä asioista. Tuokioiden jälkeen aion keskustella lasten kanssa sadun herättämistä tuntemuksista ja pohtia yhdessä sitä, mitä kiusaaminen voi olla, miten siihen tulisi suhtautua ja miten toimia erilaisissa kiusaamistilanteissa. Sadun lisäksi tulen sisällyttämään tuokioihin leikkejä, piirtämistä ja satuhierontaa, joiden avulla voidaan vahvistaa lasten tunnetaitoja sekä sosiaalista kanssakäymistä toisten ryhmäläisten kanssa.

Tarkoitukseni on käyttää lasten piirustuksia opinnäytetyöni teoriaosuuden elävöittämisessä apuna, jos se on mahdollista. Opinnäytetyössä en tule mainitsemaan lasten nimiä enkä muitakaan henkilökohtaisia tietoja, vaan asioita ja tilanteita tulen käsittelemään yleisellä tasolla teorian tietoon pohjautuen.

Ystävällisin terveisin

sosionomiopiskelija Tuija-Maria Pätsi

Lapseni saa osallistua opiskelijan ohjaamiin tuokioihin

kyllä ei

Lapseni piirustuksia saa käyttää opinnäytetyössä

kyllä ei

Päivämäärä:

Huoltajan allekirjoitus:

ROUVA SIILIN ESIKOULU – MENETelmäOPAS KIUSAAMISTUNTEMUSTEN KÄSITTELEMISEEN

Tuija-Maria Pätsi

Opinnäytetyö 2015

Savonia-ammattikorkeakoulu

SISÄLLYS

Lukijalle	1
Ohjaustuokioiden sisällöllinen rakenne	2
Ohjaustuokio 1. Kurreliinalle nauretaan	3
Ohjaustuokio 2. Manun lumiukko rikotaan	8
Ohjaustuokio 3. Tupunan liukuri viedään	12
Ohjaustuokio 4. Repolainen jää yksin	16
Lähteet	20

LUKIJALLE

Esiopetuksen arjessa tapahtuu monenlaisia riita- ja konfliktitilanteita lasten kesken, jolloin osapuolten tunteet helposti kuumenevat ja silloin kaveria saatetaan loukata sanallisesti tai fyysistä voimaa käyttäen. Pääsääntöisesti tuollaiset teot ovat spontaaneja ja kohdistuvat milloin kehenkin – kuitenkin niiden kohteeksi joutuva lapsi kokee ne usein itseensä kohdistuvaksi kiusaamiseksi ja käyttää negatiivisista teoista nimitystä kiusaaminen, koska ne ovat aiheuttaneet hänelle pahaa mieltä, ahdistuneisuutta ja mahdollisesti fyysisiä jälkiäkin. Kaverin käyttäytyminen on saattanut myös tuntua pelottavalta, jolloin esiopetuksessa oleminen ei ole ollut mukavaa ja turvallisen oloista.

Esiopetukseen osallistuvalla lapsella tulee olla oikeus viihtyänsä ja turvalliseen esiopetuspäivään. Aikuisen tehtävänä on huolehtia esiopetusryhmässä tunnelmapiiiristä ja lasten sosiaalisten suhteiden onnistumisesta opettamalla lapsille taitoja toimia oikealla tavalla ristiriita- ja kiusaamistilanteissa. Aikuisen asenteet ja suhtautuminen kiusaamiseen viestivät lapsille siitä, miten tilanteita hoidetaan ja ratkaistaan.

Toimiakseen hyväksyttävällä tavalla vertaisryhmässään lapsen tulee hallita niin emotionaalisia kuin sosiaalisiakin taitoja. Näihin taitoihin kuuluvat muun muassa kyky ottaa toiset huomioon, tunnistaa sekä omia että toisten tunteita sekä tarvittaessa hillitä omia tunnetilojaan. Myös empatiakyky ja ongelmanratkaisutaidot katsotaan kuuluviksi edellä mainittuihin taitoihin. Hallitessaan kyseisiä taitoja lapsi sopeutuu paremmin vertaisyhteisöön ja kykenee solmimaan ystävyyssuhteita, joissa riidat ja eri mielisyydet pystytään selvittämään keskustelulla ja neuvottelemalla.

Varhaiskasvattajat voivat esiopetuksen arjessa opettaa lapsille tunnetaitoja ja haitallisten tilanteiden hallitsemista sekä selvittämistä. Sadut, leikit ja draama tarjoavat monipuolisia mahdollisuuksia erilaisten tilanteiden ja tunteiden kohtaamiseen, koska niiden parissa lapsilla on tilaisuus eläytyä käsiteltäviin asioihin ja saada kokemuksia toisten ihmisten kohtaamisesta.

Toiminnallisessa opinnäytetyössäni suunnittelin neljän ohjaukserän menetelmäoppaan avuksi lasten kiusaamistuntemusten käsittelemiseen ja heidän tunnetaitojensa vahvistamiseen satujen keinoja eri tavoin käyttämällä. Oppaan avulla voidaan herättää keskustelua kiusaamiseksi koettavista tilanteista tai käsitellä tapahtuneita kiusaamistilanteita. Kuhunkin ohjaustuokioon on liitetty varhaiskasvattajan työtä helpottamaan tuokioiden tavoitteet, tarvittavat materiaalit ja sisällöt aloituksiin, toimintoihin sekä lopetuksiin. Tuokioiden toteutus on kuvattu mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja ymmärrettävästi, jotta jokaisen opasta käyttävän varhaiskasvattajan on sitä helppoa toteuttaa. Tuokioiden ohjaaminen ei vaadi kasvattajalta erityistaitoja tai -tietoja, vaan jokainen pystyy halutessaan tuokioita toteuttamaan omalla ammattitaidollaan ja persoonallaan.

Tuokioiden sisällöllinen rakenne

Tuokioiden sisältö on temaattisesti jaettu kolmeen osaan. Jokaisen ohjaustuokion teeman käsittely aloitetaan kehyskertomuksella eli kirjoittamani sadun yhdellä luvulla. Sadun lukemisen tai kertomisen jälkeen keskustellaan lasten kanssa aiheesta erilaisten pohdintakysymysten avulla, jotka auttavat käsittelemään sadun tapahtumia ja siinä ilmenneitä riita- ja kiusaamistilanteita. Sadun läpikäymistä voi halutessaan elävöittää keppi- tai käsinukkejen tai pehmoeläinten avulla. Sadun elävöittämisessä apuna voi käyttää myös aiheeseen liittyvää piirrosta, maalausta tai askartelua, jossa sadussa esiintyvät hahmot toimivat. (Liuska ja Turunen 2015, 13.)

Keskustelun ja pohdintakysymysten läpikäymisen jälkeen tulevat teemaan sopivat toiminnalliset ja luovat menetelmät, joita ovat draamaesitykset, tunneharjoitukset ja erilaiset leikit. Menetelmien tarkoituksena on saada lapset viihtäytymään käsiteltävään aiheeseen ja rohkaista heitä toimimaan ryhmässä. Menetelmien avulla käsitellään myös sadussa ilmenneitä riita- ja kiusaamistilanteita sekä harjoitellaan niiden ratkaisemista. (Liuska ja Turunen 2015, 13.)

Ohjaustuokioiden loppupuolella puretaan ylimääräistä energiaa, käydään läpi ohjaustuokioiden aikana esille nousseita ajatuksia ja tunteita tai rauhoitutaan kulloistenkin tarpeiden mukaan (Liuska ja Turunen 2015, 13). Lopettamisessa ja rauhoittumisessa yhtenä menetelmänä käytetään saduille, tarinoille ja loruille pohjautuvaa satuhierontaa, jossa yhdistyvät myönteisellä tavalla kerronta ja kosketus. Lapsi voi toimia varhaiskasvatuksessa hierojana tai hierottavana. Koskettamisen myötä toverilliset kohtaamiset voivat lisääntyä, samoin toisen ihmisen ja oman itsensä arvostaminen. Satuhieronnan avulla on mahdollista oppia, mitä tarkoittaa myönteinen kosketus ja mitkä ovat sen vaikutukset niin hierojaan kuin hierottavaankin. Lapset saattavat kaverisuhteissaan helposti tönä ja potkia toisiaan, mutta hoitavan kosketuksen myötä he voivat löytää toverillisen yhteyden toinen toisiinsa ja alkaa tehdä hyvää. (Dammert 2012, 50–51.)

Oppaassa esitetyistä ohjaustuokioista jokainen varhaiskasvattaja voi valita omalle ryhmälleen sopivimmat toiminnot ja muokata niistä haluamansa näköiset ohjauskokonaisuudet. Opasta on mahdollista hyödyntää pitempiketoisessa projektityöskentelyssä, jolloin sadun jokaista lukua käsitellään useamman tuokion aikana, tai toiminnoista voi muodostaa yksittäisiä lyhyempiä tuokioita.

Ohjaustuokio 1. Kurreliinalle nauretaan

Tavoite:

- Tutustuminen toinen toisiinsa ja mukavan ilmapiirin luominen lapsiryhmään
- Toisen nimittelyn ja hänelle nauramisen ymmärtäminen mieltä pahoittaviksi teoiksi

Tarvikkeet:

- Siili-pehmoeläin tai -käsinnukke

Aloitus:

- Omalle tuoli- tai penkki paikalle istuminen ja rauhoittuminen
- Ohjaajan ohjeet siitä, mitä ohjaustuokiolla on tarkoitus tehdä ja millä tavoin asioissa edetään
- **Alkulaulu (sävel: Tuiki, tuiki tähtönen):**
"Tulkaa kaikki mukaan vaan, paikoillanne istukaa.
Satu uusi kerrotaan, tapahtua sinä voi mitä vaan.
Yhdessä näin kuunnellaan, lopuksi vielä jutellaan."
- Rouva Siilin esikoulu- sadusta ensimmäisen ja toisen luvun lukeminen ja keskusteleminen lasten kanssa lukujen herättämistä ajatuksista; kerronnassa apuna voi käyttää siilipehmoeläintä tai -käsinnukkea

Luku 1. "Tutustuminen rouva Siilin esikouluun"

- "Keskellä Kuusamon jylhiä metsiä sijaitsee pieni punavalkoinen mökki, jossa rouva Siili pitää esikoulua metsän eläinten lapsille yhdessä neiti Oravan kanssa. Rouva Siili on luonteeltaan lempeä ja lämminsydäminen esikoulunopettaja, joka kärsivällisesti opettaa eläinlapsille tietoja ja taitoja, joita nämä tarvitsevat elämässä pärjätäkseen. Neiti Orava on uusi työssään ja hän vasta opettelee tulemaan sellaiseksi opettajaksi millainen rouva Siili on. Yhdessä nämä kaksi naista huolehtivat esiopetusryhmästään ja ryhmän toimintojen sujumisesta samalla tavalla kuin teidänkin ryhmänne aikuiset tekevät.

Rouva Siilin esikoulua käyvät kuusi eläinlasta, jotka ovat kaikki luonteiltaan ja kiinnostuksenkohteiltaan erilaisia. Pikkuinen jänistytty Tupuna on ryhmän nuorin ja ujoin luonteeltaan, mutta hän on erityisen taitava pomppimaan pakoon hippaleikeissä. Tupunan turkin väri muuttuu kaksi kertaa vuodessa, joten hän pystyy helposti piiloutumaan toisilta piiloleikeissä. Ujus toisinaan estää Tupunaa kertomasta rouva Siilille tai neiti Oravalle mitä hän haluaisi esiopetuspäivien aikana tehdä tai miten toiset eläinlapset ovat häneen

4

Otso-karhu on kookas ja kömpelö, hunajaa rakastava poikakarhu, joka ei tahdo pärjätä muille juoksuleikeissä, mutta korkealle Otso uskaltautuu kiipeämään. Otso ei aina onnistu haluamissaan asioissa samalla tavalla kuin kaverinsa ja se harmittaa Otsoa kovasti – hän saattaa murista möreällä äänellään kavereilleen ja se toisinaan pelottaa muita.

Sauli-hirvi on pituudeltaan ryhmän suurin eläin, joka pitää kovasti pituushypystä. Saulilla on päässään suuret ja komeat sarvet, joita toisilla eläinlapsilla ei ole ja joskus joku saattaa ilkkua Saulille hänen sarvistaan. Se ei tunnu mukavalta, vaikka Sauli on ylpeä sarvistaan.

Tyttöorava Kurreliina on pikku Tupunan lailla ryhmän nuorimmasta päästä, mutta on jo oppinut taitavaksi kiipeilijäksi ja piiloutujaksi piiloleikeissä. Kurreliina haluaa olla kaikkien kaveri ja mahdolliset riidat toisten kanssa hermostuttavat häntä.

Manu-majava puolestaan on erinomainen rakentelija ja hän innostuu usein tekemään pihaleikkeihin erilaisia majoja kavereidensa iloksi.

Kettu Repolainen on ryhmän vilkkain lapsi, joka ei aina tahdo kuunnella aikuisten ohjeita ja noudattaa yhteisiä sääntöjä. Repolainen puhuu toisinaan ilkeästi kavereilleen tai sekaantuu näiden leikkeihin, koska hän ei ole oppinut hillitsemään itseään toisten seurassa. Rouva Siili ja neiti Orava joutuvat usein rauhoittamaan Repolaisen vauhdikkaita touhuja, ettei mitään vahinkoa pääsisi syntymään.

Eläinlasten päivät esikoulussa sujuvat monenlaisten puuhien parissa ja heille ehtii tapahtua vaikka mitä, kuten teidänkin ryhmässänne tapahtuu.”

Pohdintakysymykset ja dialogi lasten kanssa:

- Millaisilta esikoulun aikuiset teistä vaikuttavat?
- Millaisilta esikoulussa olevat eläinlapset teistä vaikuttavat?
- Haluaisitteko te olla mukana rouva Siilin esikoulussa?

Luku 2. "Kurreliinalle nauretaan"

- "Viikot rouva Siilin esikoulussa ovat sujuneet vauhdikkaasti toinen toisiinsa tutustuessa ja uusia asioita opetellessa. Syksy on vähitellen saapunut Kuusamoon ja puiden lehdet vaihtaneet väriään kesän vihreydestä syksyisen keltaiseksi ja punaisiksi. Eläinlapset ovat tehneet opettajiensa kanssa luontoretken, jonka aikana he olivat tarkkailleet syksyn tuomia muutoksia luonnossa ja keränneet talteen erilaisia puiden lehtiä askarteluissa käytettäväksi. Rouva Siili oli kertonut lapsille, että lehtiä tarvittaisiin ruskapuiden tekemiseen painamalla.

Askartelupäivänä rouva Siili jakaa eläinlapset pareittain istumaan pöytien ääreen – Tupuna-jänis pääsee Manu-majavan viereen ja Otso-karhu sijoitetaan istumaan vastapäätä Kurreliinaa. Sauli-hirvi ja Repolainen ovat kolmas pari. Neiti Orava jakaa jokaiselle eläinlapselle valkoisen taustapaperin ja vesivärit - ensimmäiseksi lapset saavat maalata sinisellä vesivärillä taivasta ja vihreällä värillä maata taustapaperille.

Maalausten kuivuessa lapset saavat piirtää sanomalehtiarkille haluamansa muotoisen puunrungon ja oksia, jotka on tarkoitus leikata irti piirtämisen jälkeen ja liimata taustapaperille haluamallaan tavalla. Kurreliina on kuitenkin hyvin mietteliään näköinen omalla paikallaan pyöritellen saksia käsissään. Lopulta Kurreliina asettaa sakset käteensä väärin päin ja yrittää leikata piirtämänsä puunrunkoa viivoja pitkin. Leikkaaminen on vaikeaa ja puunrungosta repeää pala leikkaamisen aikana.

Kurreliinaa vastapäätä istuva Otso huomaa yhtäkkiä mitä Kurreliina on tekemässä. "Hei kaverit, katsokaa Kurreliinaa! Se ei osaa leikata saksilla oikein. HahHahHaa, mikä vauva Kurreliina onkaan! Ei tuommoinen osaa mitään, ei sen paikka ole esikoulussa!". Toiset eläinlapset kääntyvät katsomaan Kurreliinaa ja heitäkin rupeaa naurattamaan oravatyttö väärä leikkaustyyli sekä Otson kommentit Kurreliinan vauvamaisuudesta. Kurreliina-parka painaa nolona päänsä alas ja pieni kyynel vierii sen poskea pitkin.

Pohdintakysymykset ja dialogi lasten kanssa:

- Mitä askarteluhetken aikana tapahtui?
- Minkähän takia Otso toimi niin?
- Miltähän Otsosta oma toiminta tuntui?
- Miltä Kurreliinasta tuntui kavereiden toiminta?
- Miten Otso olisi voinut toimia eri tavalla?
- Miltä teistä itsestänne tuollainen toiminta tuntuisi?
- Miten sinä toimisit, jos kaverisi ei osaa jotain, mitä sinä jo osaat?

Neiti Orava huomaa tilanteen ja ottaa sen puheeksi kaikkien eläinlasten kanssa. Hän kertoo kaikkien lasten kehittyvän omaan tahtiinsa ja esikoulun olevan juuri oikea paikka harjoitella ja opetella uusia asioita ennen kouluun siirtymistä. Ketään ei sovi pilkata siitä, jos ei vielä jotain osaa. Kurreliinan kanssa otettaisiin työn alle saksien käytön opetteleminen ja jonkun toisen lapsen kanssa ehkä jokin muu taito. Yhteisen keskustelutuokion jälkeen päätetään auttaa Kurreliinaa leikkaamisessa, jotta hänkin saa puunrungon ja oksat valmiiksi puuhunsa.

Lopuksi työhön ryhdytään tekemään lehtipainantaa – metsästä kerättyihin lehtiin levitetään vesiväriä ja painetaan lehtikuvioita ruskapuun oksille sekä maahan. Rouva Siili on edellisellä viikolla opettanut lapsille päävärejä (punainen, sininen, keltainen) ja välivärejä (oranssi, vihreä, violetti) sekä kertonut miten eri päävärejä keskenään sekoittamalla saadaan välivärejä aikaiseksi. Ruskapuuta tehdessään lasten on tarkoitus käyttää kaikkia kyseisiä värejä eli harjoitella värien sekoittamista. Värien sekoittamisen Kurreliina on oppinut todella hyvin ja hän saa painetuksi ruskapuuhunsa kauniin värisiä lehtiä – Otsolla puolestaan on vaikeuksia muistaa miten saadaan vihreää väriä ja hän joutuu pitkän miettimisen jälkeen kysymään Kurreliinalta apua. ”Hei Kurreliina. Sinä osaat hienosti sekoittaa värejä. Neuvoisitko minulle miten vihreää saatiinkaan?”. Kurreliina on jo unohtanut Otsan nimittelyt neiti Oravan puheiden ja kannustuksen jälkeen - niinpä hän ryhtyy neuvomaan Otsolle, että sinistä ja keltaista väriä sekoittamalla saadaan vihreää.”

Toiminta:

- **Leikki ”Olet hyvä”**, jossa tarkoituksena on harjoitella toinen toistensa arvostamista ja erilaisuuden kunnioittamista. Yksi ryhmän lapsista asettuu selin toisiin muutaman metrin etäisyydelle ja sulkee silmänsä. Toiset ryhmäläisistä sanovat vuorotellen hänestä hyviä asioita – taitoja ja persoonallisia ominaisuuksia. Tarkoituksena on sanoa myönteisiä viestejä kuuntelijalle ja kertoa hänelle, miten hyvä ja tärkeä hän on juuri omana itsenään. Sama toistetaan jokaisen lapsen kohdalla. (Seurakuntien lapsityön keskus).
- Vaihtoehtona leikille **sanojen voima- draamaharjoitus**, jonka tavoitteena on empatiakyvyn vahvistaminen, toisen asemaan asettuminen ja kiusaamisen ehkäisy. Harjoituksessa mietitään yhdessä, mitä ikäviä sanoja voi toiselle sanoa ja mistä tulee paha mieli, esimerkiksi luuseri, tyhmä, räkänokka, hidas ja laiska. Mietitään, miltä näiden sanojen kuuleminen tuntuu. Mietitään myös sitä, mitä mukavia sanoja toiselle voi sanoa, jotta hänelle tulee hyvä mieli, esimerkiksi ilopilleri, auttaja, kaunis, valoisa ja ystävällinen. Otetaan parit ja seisotaan kasvot vastakkain sopivalla keskusteluetäisyydellä. Toinen on puhuja ja toinen puolestaan kuuntelija. Puhuja sanoo kuuntelijalle kolme mukavaa sanaa. Vaihdetaan vuoroja. Keskustellaan lopuksi siitä, miltä mukavat sanat tuntuvat. (ks. Liuska ja Turunen 2015, 97.)

Lopetus:

- **Ryhmän rentouttamiseksi satuhierontaa**, joka on tarinoiden, satujen ja mielikuvien yhdistämistä kosketukseen ja kevyeen hierontaan. Koskettaminen lisää oksitosiinin tuotantoa ja sen tiedetään lisäävän myötätuntoa toisia ihmisiä kohtaan. Myönteinen kosketus kertoo, että näen sinut, olet tärkeä ja minulla on aikaa juuri sinulle. Nämä ovat viestejä, joita tarvitaan itsetunnon tukemiseen. (Sajantola 2015, 59.)
- **Toivon sinulle -satuhieronnan** on äiti Annukka Haapakoski tehnyt iltasatuhieronnaksi lapsilleen. Kyseistä toivotusta voi vapaasti varioida ja muuttaa eri tilanteisiin ja hetkiin sopivaksi. (Tuovinen 2014, 146.)
- Tuokion päätteeksi lapset ja aikuiset asettuvat istumaan lattialle perätysten pitkään jonoon ja jokainen tekee edessään istuvalle satuhierontaa ohjaajan ohjeiden mukaisesti. Toteutetaan hierontakierrös kahteen kertaan, jotta jokainen saa olla sekä hierojana että hierottavana.

Toivon sinulle aurinkoa,
tuulet huolesi viemään.

Sileitä kiviä
tassujen astua.
Ilon pipanoita,
onnen papanoita.
Valoa
ja rakkautta.
Siivet,
joilla voit lentää.

Pyöritä kämmenellä iso ympyrä selkään.
Vedä sormilla kevyesti mutkitellen niskasta alas
selkään.
Vedä kämmenellä tasaisesti selkärankaa pitkin alas,
askella kämmenellä takaisin ylös.
Naputtele sormenpäillä päälle ympyrä yhteen
yhteen suuntaan. Naputtele ympyrä toiseen suuntaan.
Piirrä puolikas sydän sormella selkään.
Piirrä sydämen toinen puolisko.
Kädet ovat ensin kuin suljetut siivet, ranteista ristissä
selän päällä. Paina lapaluiden kohdalta kädet lentoon.

Ohjaustuokio 2. Manun lumiukko rikotaan

Tavoite:

- Kaverin tavaran ja leikin kunnioittaminen
- Kielteisten kosketusten muuttaminen myönteiseksi

Tarvikkeet:

- Cd-soitin ja iloista musiikkia

Aloitus:

- Omalle tuoli- tai penkki paikalle istuminen ja rauhoittuminen
- **Alkulaulu (sävel: Tuiki, tuiki tähtönen)**
"Tulkaa kaikki mukaan vaan, paikoillanne istukaa.
Satu uusi kerrotaan, tapahtua voi siinä mitä vaan.
Yhdessä näin kuunnellaan, lopuksi vielä jutellaan."
- Rouva Siilin esikoulu -sadun kolmannen luvun lukeminen ja sen tapahtumista keskusteleminen kysymysten avulla

Luku 3. "Manun lumiukko rikotaan"

- Syksyn aikana eläinlapset ovat esikoulussa oppineet värien maailmaa, kynän ja saksien käyttöä oikeaoppisesti, toisen huomioon ottamista ja monia muita tärkeitä asioita. Ensilumi on peittänyt Kuusamon metsämaisemat ja lapset ovat ulkona touhuamassa rouva Siilin valvovan katseen alla. Otso-karhu harjoittelee hiihtämistä uusilla suksillaan Tupunan ja Kurreliinan tehdessä lumienkeleitä. Manu-majava, Sauli-hirvi ja kettu Repolainen pyörittelevät palloja lumiukkoja varten.

Manun ollessa taitava rakentelija hän on jo saanut yhden ison lumiukon valmiiksi, kun Sauli vasta pyörittelee toista palloaan. Saulilla tuntuu olevan vaikeuksia pallojen pyörittelemisessä, koska hänen isot komeat sarvensa ovat tiellä ja häiritsevät Saulin työskentelyä. Muutaman kerran sarvet ovat osuneet pallonalkuihin ja halkaisseet ne kahtia. Sauli yrittää ja yrittää saada toista palloaan valmiiksi, mutta se ei ota onnistuakseen ja Sauli hermostuu koko puuhaan.

- Sauli katselee ympärilleen ja näkee Manun, joka on etsimässä pieniä oksia tehdäkseen niistä lumiukoilleen silmät, nenät ja suut. Manun lumiukot näyttävät todella isoilta ja hienoilta – se ärsyttää Saulia suunnattomasti ja hän syöksyy kovalla vauhdilla päin toista Manun tekemää lumiukkoa, joka kaatuu iskun voimasta maahan ja menee rikki. Sauli on jo aikeissa tehdä saman tempun toisellekin lumiukolle, kun Manu sattuu huomaamaan tapahtuneen ja siitä suuttuneena ryntää Saulin luo. Manu paljastaa terävät hampaansa ja puraisee Saulia, joka puolestaan tönii Manua sarvillaan.

Kauempana lumiukkoja tekemässä oleva kettu Repolainen sattuu näkemään tapahtuneen ja hän menee kertomaan siitä rouva Siilille, joka rientää poikien luo tapahtunutta selvittämään. Sauli saa ensin kertoa oman osuutensa tapahtumiin ja sitten tulee Manun vuoro kertoa mitä on tapahtunut. Rouva Siili kuuntelee maltillisesti poikien kertomaa ja sanoo sitten näille, että negatiivisten tunteiden, kuten kiukun, suuttumuksen ja hermostuneisuuden, näyttäminen on esikoulussa sallittua, mutta väkivaltaa ei saa käyttää eikä kaveria satuttaa. Riidat ja erimielisyydet pitää pyrkiä selvittämään keskustelemalla ja neuvottelemalla ja anteeksi pitää osata pyytää sekä myös antaa.”

Pohdintakysymykset ja dialogi lasten kanssa:

- Mitä ulkoilun aikana tapahtui?
 - Minkähän takia Sauli toimi niin kuin toimi? Entäs Manu?
 - Miten pojat olisivat voineet toimia, ettei kenellekään olisi tullut paha mieli?
 - Mitä mieltä olette kettu Repolaisen toiminnasta?
 - Voisiko tuolla tavalla käydä teidän ryhmässänne?
 - Onko ryhmässänne ollut ikäviä tapahtumia – mitä silloin tapahtui ja miltä se sinusta tuntui?
- Satua voidaan vaihtoehtoisesti käydä läpi **dialogisen draaman menetelmällä** (ks. Hakkarainen 2002), joka sopii ristiriitallisten ratkaisemiseen. Menetelmässä lapset keksivät ratkaisun yhdessä luovalla tavalla ja aikuisen tuella. Dialoginen draama etenee viiden vaiheen kautta. Aluksi lapset kootaan yhteen, esimerkiksi istumaan lattialle piiriin. Esitys tapahtuu lasten kesellä ja samassa tasossa heidän kanssaan. (Hujala, Turja, Elo ja Roos 2014, 85.)
 - Toisessa vaiheessa lapsille kerrotaan kehystarina, joka voi olla itse keksitty lapsille sattunut tapahtuma ja jossa henkilöt on muutettu. Kyseisen tarinan tulee olla elämyksellinen ja lasten todelliseen elämään liittyvä sekä lasten tunteita koskettava – kerronnassa voidaan apuna käyttää käsinukkeja tai muuta rekvisiittaa. (Hujala ym. 2014, 85.)

- Kolmannessa vaiheessa lapset kertovat itse tarinaa eteenpäin, jolloin siinä voi olla vaihtoehtoisia polkuja. Aikuisen tehtävänä on kuunnella lasten tarinoita ja esittää kriittisiä kysymyksiä ongelmakohtissa, joissa lasten on tehtävä eettisiä valintoja. Tarinaa kerrotaan niin kauan kuin lapset keksivät sille luovia käännteitä tai ratkaisuja. (Hujala ym. 2014, 85.)
- Tarinan loppuun päästyä keskustellaan lasten kanssa tarinasta ja kokemuksista sekä kirjataan ylös tiivistetty kuvaus tarinasta ja lasten esittämistä kysymyksistä, ratkaisuksista & muista teemoista.

Toiminta:

- **Leikki ”Peffis”**, joka toimii hyvin aggressioita vähentävänä leikkinä. Leikissä kaksi suurin piirtein yhtä vahvaa lasta asettuu seisomaan peput vastakkain noin metrin suuruisen ympyrän sisälle. Ohjaaja antaa lapsille aloituskäskyn ja sen saatuaan kumpikin lapsista yrittää työntää vastustajaansa ulos ympyrästä. Se, joka astuu ulos ympyrästä tai koskettaa muulla vartalonsa osallaan ympyrän ulkopuolta, joutuu pois leikistä. (Bartl, 2000, 26.)
- **Vaihtoehtoinen leikki voi olla ”Halaukset”**, joka kasvattaa ryhmäläisten sosiaalisia taitoja ja ryhmähenkä sekä auttaa ujompia lapsia vapautumaan. Leikissä soitetaan innostavaa musiikkia ja lapset hyppelivät musiikin tahdissa ympäri huonetta. Musiikin loppuessa kukin lapsi halaa hellästi toista lasta. Musiikin alkauksessa uudelleen lapset jatkavat hyppelemistä. Musiikin loppuessa uudestaan on vähintään kolmen lapsen halattava toisiaan. Leikin edelleen jatkuessa samalla tavalla toisiaan halaavien lasten määrä kasvaa, kunnes lopulta kaikki lapset puristautuvat yhteen valtavaan halaukseen. (Aulio 2004, 39.)

Lopetus:

- Puhutaan lapsille kielteisten eli negatiivisten kosketusten välttämisestä ja myönteisten eli positiivisten kosketusten suosimisesta kaverisuhteissaan – myönteisyyttä voidaan harjoitella satuhieronnan avulla.
- Satuhieronnalla tarkoitetaan tarinan, satujen ja mielikuvien yhdistämistä kokemukseen ja kevyeen hierontaan, jossa oleellista on läsnä oleva ja hoitava kosketus viestittäessään toiselle ”näen sinut, olet tärkeä ja arvokas.” Sadun, tarinan tai lorun mukanaolo tekee hieronnasta hauskaa ja leikinomaista, jolloin se sopii erittäin hyvin lapsiryhmissä käytettäväksi menetelmäksi. (Dammert 2012, 49–50.)

- Satuhieronnassa sosiaaliset taidot kehittyvät leikin siivittämänä. Kun lapsi toimii sekä hierojana että hierottavana, hänen sosiaaliset taitonsa kehittyvät ja empatiakykynsä kasvaa. Myönteinen koskettaminen antaa konkreettisen mahdollisuuden opetella sitä, miltä toisesta tuntuu. Myönteinen kosketus jättää muistijäljen: lapsi, joka oppii koskettamaan toista toverillisesti, ei helposti enää satuta, töni tai lyö toista. Positiivinen kosketus siis nostaa kynnyistä negatiiviseen kosketukseen! Ryhmässä toteutettuna satuhieronta tuo kokemuksen yhteisöllisyydestä. Myönteinen kosketus kertoo lapselle, että hän osa ryhmää ja hänellä on oma paikkansa ryhmässä. Samalla, kun ryhmähenki paranee ja luottamus toisiin kasvaa, kiusaaminen vähenee. (Tuovinen 2014, 105–106.)
- **Satuhierontana loru ”Sii sii siili”**, jonka voi toteuttaa lapsiryhmässä pareittain. Mitä siellä näki? -kysymyksen jälkeen hieroja voi piirtää selkään vastauksen, jota hierottava sitten koettaa arvata. Tai toisinpäin: hierottava kertoo, mitä siili näki, ja hieroja piirtää sen hierottavan selkään. Loru voi toistaa monta kertaa ja keksiä aina uusia asioita, joita siili korkealta tähystää. Kyseinen loru on hyvin vuorovaikutuksellinen lapsen kokiessa iloa ja voiman tunteita saadessaan itse keksiä lorulle lopetuksen. (Tuovinen 2014, 94.)

Sii sii siili,
metsikössä hiipi
kalliolle kiipesi.

Tee käsillä selkään siilin sipsutusta.

Mitä siellä näki?

Kädet pysähtyvät selälle. Piirrä sormella, mitä siili näki.
Anna lapsen arvuutella!

Ohjaustuokio 3. "Tupunan liukuri viedään"

Tavoite:

- Erilaisten tunnetilojen tunnistaminen ja kertominen niistä
- Saada lapset ymmärtämään, ettei toisen omaa saa ottaa ilman lupaa eikä varsinkaan väkisin

Tarvikkeet:

- Ohjaajan valmistamat tunnekortit (ilo, viha, hämmästyminen, pelko)

Aloitukset:

- Omille tuoli- tai penkki-paikoille istuminen ja rauhoittuminen
- Alkulaulu (sävel "Tuiki, tuiki tähtönen)
"Tulkaa kaikki mukaan vaan, paikoillanne istukaa.
Satu uusi kerrotaan, tapahtua siinä voi mitä vaan.
Yhdessä näin kuunnellaan, lopuksi vielä jutellaan."
- Rouva Siilin esikoulu -sadusta neljännen luvun lukeminen ja keskustelu lasten kanssa luvun herättämisestä ajatuksista kysymysten avulla

Luku 4. "Tupunan liukuri viedään"

- Talvi on edennyt jo pitkälle Kuusamon metsissä ja eläinlapset ovat päässeet harjoittelemaan esikoulussa hiihtämistä, luistelemista ja mäenlaskua. On koittanut laskiaistiistai ja päivän ohjelmassa on luvassa mäenlaskua liukureilla sekä ruokailu hernekeiton, laskiaispullien ja kaakaon merkeissä. Lapset ovat innoissaan päästessään taas kokemaan vauhdin hurmaa herra Suden tekemässä korkeassa mäessä esikoulun takana.

Aamupiiriin kokoontumisen jälkeen rouva Siili pyytää lapsia järjestymään jonoon, jotta neiti Orava pystyy jakamaan kaikille liukurit mäenlaskua varten. Tupuna ja Kurreliina saavat keltaiset liukurit, Otsolle ja Saulille jaetaan vihreät ja Manulle sekä Repolaiselle jäävät siniset liukurit. Kaikki liukurit ovat malliltaan samanlaisia, ainoastaan niiden värit ovat erilaisia.

Pojat ovat nopeita liikkeissään ja he ovat ehtineet laskea mäen kerran alas, kun tytöt vasta kiipeävät mäkeä ylös. Kettu Repolainen on laskeutessaan huomannut, ettei sinisellä liukurilla tahdo saada kunnolla vauhtia laskuunsa. Kiiwetessään nyt mäkeä uudestaan ylös Repolainen näkee edessään menevän Tupunan keltaisen liukurinsa kanssa, joka sattumoisin on Repolaisen lempiväri. Tupunan viereen päästessään Repolainen riuhtaisee keltaisen liukurin Tupunan kädestä itselleen ja tokaisee hänelle ”Tänne se liukuri. Mä haluan laskea keltaisella enkä tällä tyhmällä sinisellä, jolla ei edes saa vauhtia. Sulle pelkurille riittää hyvin tää sininen!”.

Repolainen juoksee keltainen liukuri kainalossaan mäen ylös ja viilettää sillä jo täyttä vauhtia alas mäkeä ennen kuin Tupuna edes ehtii tajuta mitä on tapahtunut.

Kurreliina on ollut Tupunan vierellä tapahtumahetkellä ja se sanoo ystävälleen ”Toi on väärin, mitä Repolainen teki. Ei keneltäkään saa viedä tavaroita kädestä. Sun pitää kertoa rouva Siilille tai neiti Oravalle, mitä tapahtui.” Tupuna aristelee kertomaan menemistä, sillä sitä toisinaan pelottaa Repolaisen käyttäytyminen ja se miettii voisiko tapahtuneesta kertominen pahentaa asioita entisestään. Repolainen on kuitenkin isompi ja vahvempi kuin pikkuinen jänistyttö ja se saattaa kostaa aikuisille kantelemisen, jos kuulee asiasta.”

Pohdintakysymykset ja dialogi lasten kanssa:

- Mitä pulkkamäessä oikein tapahtui?
- Minkähän takia kettu Repolainen toimi niin kuin toimi?
- Miltähän ketusta itsestään tuntui hänen toimintansa Tupunaa kohtaan?
- Miltähän Tupunasta tuntui Repolaisen toiminta?
- Olisiko kettu Repolainen voinut toimia tilanteessa eri tavalla?
- Olisiko Tupunan pitänyt kertoa tapahtuneesta aikuiselle?
- Voisiko tuolla tavalla käydä teidän ryhmässänne?

Toiminta:

- Keskustelun jatkaminen ohjaajan valmistamien **tunnekorttien** avulla (ilo, viha, hämmästyys, pelko) – ohjaaja näyttää vuorotellen kutakin korttia ja kyselee lapsilta millainen tunne kortissa on, missä kohdassa satua kyseinen tunne esiintyy ja miltä tunne sadussa vaikuttaa.

KUVA 1. Tunnekortti ilo ja viha (Opetushallitus 2013)

- Tunnekorttien avulla ohjaaja kyselee lapsilta myös milloin heistä itsestään on tuntunut sellaiselta tai millaiset tapahtumat ovat herättäneet heissä samankaltaisia tunteita esikoulussa.
- Lapsen identiteettiä voidaan vahvistaa satumaailmassa erilaisten harjoitusten avulla, joissa tunnustellaan, harjoitellaan ja sanallistetaan tunteita sekä rohkaistaan lapsia omien kokemusten tulkintaan. Yksi tuollaisista harjoituksista on **tunteiden tunnusteleminen -menetelmä**, jossa on neljä erilaista vaihetta. Valmisteluvaiheessa valitaan jokin lapsiryhmälle sopiva perustunteita sisältävä satu ja etsitään siitä kaikki sen sisältämät tunteet tai tuntemukset. Sitten kuvitetaan jokainen esiintynyt tunne joko hymiöllä itse piirtäen tai valmiilla kuvilla siten, että jokaisesta sadun tunteesta on erillinen, selkeä tunnekorttinsa. Tunnekorttien taakse kirjoitetaan käsiteltävän tunteen nimi ja järjestetään kortit itselle korttipakaksi. (ks. Hujala, Turja, Elo ja Roos 2014, 57–58.)
- Lukemisaikavaiheessa rentoutetaan lapsiryhmä mukavaan olotilaan. Sitten luetaan satu lapsille seuraavalla tavalla: pysähdytään hetkeksi jokaisen sadussa esiintyvän tunteen tai tuntemuksen kohdalla sekä näytetään lapsille sitä kuvaava tunnekortti. Jatketaan satua tuolla tavoin loppuun saakka. Sadun läpi käymisen jälkeen on lasten vuoro pohtia, mitä ajatuksia satu heissä herätti eli puretaan satua läpi. Tämän jälkeen tunnekuvat jaetaan lapsille satunnaisessa järjestyksessä. Vuorotellen kukin lapsista näyttää saamansa tunnekuvan muille. Yhdessä muistellaan, millainen tunne kuvassa on, mitä sadussa tuon tunteen aikana tapahtui ja miksi, millaisia asioita tilanteesta seurasi ja miten siitä selvitettiin. (Hujala ym. 2014, 57–58.)

- Tunteiden tunnustelemissivaiheessa eli viimeisessä vaiheessa keskustellaan yhteisesti tunteita synnyttävistä kokemuksista tunnekorttien avulla: milloin minusta on tuntunut tältä tai millainen kokemus on herättänyt minussa samankaltaisia tunteita. Samaistamalla joko satuhahmoon tai kuunnellessaan muita lapsi oppii empaattisesti ymmärtämään miltä toisesta tuntuu. Hän oppii myös nimeämään kokemuksista syntyneitä tunteitaan. (Hujala ym. 2014, 57–58.)
- Koska kaikille tunteille ei aina löydy sanoja, lapset voivat visualisoida omia tuntemuksiaan käytettyjen tunnekorttien avulla itse piirtäen, kuvia täydentäen tai värittäen. Ikävien tunteiden tilalle voi yhdessä aikuisen kanssa koettaa löytää väylää kohti mielekkäämpää kertomusta. Lapsen kokemukset ovat yksilöllisiä, mutta hän rakentaa tietoa tunteista myös yhdessä muiden kanssa. Kyseisessä harjoituksessa hän havahtuu siihen, että myös muilla on tunteita ja oppii erottamaan niistä omiansa. (Hujala ym. 2014, 57–58.)

Lopetus:

- **Luottamuskävely-harjoitus**, jonka tavoitteena on toisen huomioiminen ja toiseen luottaminen. Muodostetaan parit. Toinen laittaa silmänsä kiinni ja toinen johdattaa sokkona kulkevaa huoneesta toiseen pitäen huolen siitä, ettei pari törmää mihinkään.

Pareja voidaan vaihtaa kesken reitin tai siirryttäessä tilasta toiseen. (Liuska ja Turunen 2015, 72.)

Ohjaustuokio 4. "Repolainen jää yksin"

Tavoite:

- Pelien ja leikkien ulkopuolelle jättämisen ymmärtäminen kaverin syrjimiseksi
- Kaikkien kaverina oleminen ryhmässä

Tarvikkeet:

- Sadussa esiintyviä eläinhahmoja joko pehmoeläiminä tai käsinukkeina (siili, orava, jänis, kettu, hirvi, karhu, majava)
- Ohjaajan valmistamat tunnekortit
- Cd-soitin ja rauhallista musiikkia

Aloitus:

- **Alkulaulu (sävel: Tuiki, tuiki tähtönen)**
"Tulkaa kaikki mukaan vaan, paikoillanne istukaa.
Satu uusi kerrotaan, tapahtua siinä voi mitä vaan.
Yhdessä näin kuunnellaan, lopuksi vielä jutellaan."
- Rouva Siilin esikoulu -sadusta viidennen luvun lukeminen ja siitä keskusteleminen kysymysten avulla

Luku 5. "Repolainen jää yksin"

- Talvi on loppuillaan ja kevään ensi merkkejä alkaa näkyä Kuusamon luonnossa - sulaneen lumen alta paljastuu kasveja ja kukkasia, linnut visertelevät puiden oksilla ja aurinko lämmittää. Esikoulun väki on kokoontunut ulos nauttimaan kauniista säästä ja eläinlapset ovat kukin jakautuneet mieleisiinsä touhuihin. Tupuna ja Kurreliina ovat hiekkalaatikon äärellä tekemässä kevään ensimmäisiä hiekkakakkuja sekä -linnoja. Manu on karusellissa pyörimässä ja Otso sekä Sauli yhdessä potkimassa jalkapalloa. Ainoastaan Repolainen ei ole keksinyt itselleen ajanvietettä, vaan se nojailee suureen mäntyyn ja seuraa sivusta toisten lasten touhuja.

Aikansa tyttöjen hiekkaleikkejä seurattuaan Repolaista rupeaa kiinnostamaan heidän leikkinsä ja se kävelee hiekkalaatikon luo. "Hei Kurreliina ja Tupuna. Te olette tehneet hienoja kakkuja. Saanko mä tulla kokeilemaan?" Tytöt vilkaisevat toinen toisiaan ja pudistelevat päätään. "Et sä voi tulla tähän. Lappioita ja muotteja ei riitä sulle. Me leikitään nyt kahdestaan! Mene muualle siitä."

Repolaisesta ei tunnu mukavalta tyttöjen sanat, mutta sitten se ajattelee hiekkaleikkien olevan liian lapsellisia sille ja niin se päättää mennä karusellille Manua katsomaan. "Manu! Onpas sulla hurjat vauhdit. Pääsenkö kyytiin?" Manu jatkaa karusellin pyörittämistä entistä kovempaan vauhtiin ja huikkaa Repolaiselle "En mä voi nyt pysäyttää tätä, kun mulla on näin makeet vauhdit. Ehkä sitten myöhemmin!"

Repolaista harmittaa, kun se ei päässyt Manunkaan leikkiin mukaan. Asiaa tarkemmin mietittyään se kuitenkin ajattelee, että pian on ruoka-aika tulossa, joten on varmaan parempi, ettei se mennyt karuselliin pyörimään ja hankkimaan itselleen heikkoa pyöräyttävää oloa.

Ulkoiluaikaa on vielä jäljellä, joten Repolainen suunnistaa kulkunsa seuraavaksi Otsan ja Saulin luokse. Jalkapallon peluu on yksi Repolaisen lempipuuhia ja se haluaa näyttää toisille pojille taitojaan. Juuri silloin Saulin potkaisema pallo on tulossa suoraan Repolaista kohti ja kettu päättää potkaista sen takaisin pojille. Pallo ei kuitenkaan vieri poikien luokse vaan se pamahtaa vasten maaliverkkoa. Repolaisen mielestä sen potku on täydellinen ja ansaitsee toisten kehuja, mutta Otsopa ärjäisee murealla äänellään "Mitä sä meidän peliin sekaannut? Ei me haluta sua tänne, koska sä aina rikot sääntöjä ja hännät toisia. Vai mitä, Sauli?".

"Juuri niin, Repolainen. Ei me haluta olla sun kavereita eikä tähän peliin ylimääräisiä kaivata. Ala vetää siitä!".

Pohdintakysymykset ja dialogi lasten kanssa:

- Mitä ulkoilun aikana tapahtui?
- Minkähän takia toiset eläinlapset eivät halunneet Repolaista mukaan touhuihinsa?
- Miltähän ketusta tuollainen toiminta tuntui?
- Miten eläinlapset olisivat voineet toimia eri tavalla?

Repolainen hämmästytyy poikien ilkeistä sanoista ja se vetäytyy yksinään pienen kuusipuun luokse. Ketun rinnassa tuntuu pahalta ja pakostakin kyyneleet meinaavat valua sen silmistä. "Miksi kukaan ei halua olla kaverini eikä leikkiä kanssani?" se miettii ja ajattelee, ettei taida enää koskaan tulla esikouluun, koska siellä on kurjaa ja yksinäistä.

Neiti Orava soittaa ruokakelloa esikoulun ovella ja eläinlapset keskeyttävät leikkinsä siirtyäkseen ruokajonoon. Manu ehtii ensimmäisenä jonoon karuselliilta ja häneen peräänsä liittyvät pian Kurreliina ja Tupuna hiekkaleikeistä. Otso ja Sauli kiistelevät jonoon tullessaan siitä kummanko paikka on Tupunan perässä ja kummanko viimeisenä – sopua ei tunnu syntyvän ja Sauli tönäisee Otsoa päästäkseen tämän eteen. Otso horjahtaa Tupunaa päin ja jänistyttyä kaatuu maahan lyöden polvensa pieneen kiveen. Polveen tulee haava ja siihen sattuu, jolloin Tupunaa itkettää. Kurreliinaa harmittaa ystävänsä puolesta ja hän tuhahtaa suureen ääneen ”Sauli, senkin ilkimys! Katso mitä sä teit Tupunalle. Pyydä heti anteeksi!”

Rouva Siili on juuri tulossa jonon luokse leikkivälinevarastolta ja hän hämmästyy kovasti nähdessään mitä on tapahtunut. Neiti Orava käy hakemassa sisältä haavan puhdistusainetta ja laastaria rouva Siilin alkaessa selvittämään kunkin lapsen osuutta tapahtuneeseen. Vasta silloin aikuiset huomaavat, että yksi lapsista puuttuu ruokajonosta ja he kyselevät toisilta tietävätkö nämä missä Repolainen voi olla. Lapset eivät ole nähneet kettua pitkään aikaan eivätkä he osaa kertoa Repolaisen olinpaikkaa. Kaikkien täytyy lähteä etsimään poikaa ennen kuin kukaan pääsee syömään.

Lopulta Repolainen löydetään kuusipuun luota itkemästä ja aikuisten hämmästys on taas suuri, kun he miettivät mitä ihmettä ulkoilun aikana onkaan ehtinyt tapahtua. Neiti Orava lähtee toisten kanssa syömään rouva Siilin jäädessä Repolaisen luo selvittämään syytä pojan itkuihin ja kuultuaan kavereiden epäreilusta kohtelusta kettua kohtaan, päättää rouva Siili ottaa asian puheeksi toisten kanssa ruokailun jälkeen.”

Pohdintakysymykset ja dialogi lasten kanssa:

- Mitä Repolainen olisi voinut tehdä kokiessaan syrjintää?
- Mitä rouva Siili mahdollisesti toisten eläinlasten kanssa puhui?
- Voiko sadussa esiintyviä tilanteita tapahtua teidän ryhmässänne?
- Onko sellaisia tapahtunut?
- Miltä ne tuntuivat ja mitä sinä tilanteissa teit?

Toiminta:

- Lapset voivat tehdä käsitellystä aiheesta **pieniä näytelmiä** joko pehmoeläinten tai käsinukkejen avulla, jotka esitetään muulle ryhmälle. Dramatisointien kautta syntyneistä ratkaisuista on hyvä keskustella, jotta erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja voidaan pohtia yhdessä ja miettiä sitä, millaisia seurauksia toiminnalla on. Tärkeintä ei ole se, millainen näytelmä saadaan aikaiseksi, vaan itse työstämisprosessi ja sen aikana syntyneet ajatukset ja kokemukset. Tämä tarkoittaa käytännössä myös sitä, että lasten tulee saada kiihosta hyvistä ideoistaan työskentelyvaiheessa. (ks. Liuska ja Turunen 2015, 22.)

- **Leikistä tunteeseen -harjoitus**, jossa tavoitteena on pohtia millaisia tunteita erilaiset leikkiin liittyvät tilanteet herättävät. Ohjaaja levittää etukäteen tunnekortteja ympäri huonetta. Tunnekorteista otetaan käyttöön helposti tunnistettavia perustunteita, kuten ilo, suru, viha, pelko, hämmästys ja nolous. Aluksi kortit käydään lasten kanssa läpi, jotta jokainen tunnistaa niiden esittämät tunteet. Sitten ohjaaja luettelee erilaisia leikkiin liittyviä tilanteita, joiden mukaan lapset kävelevät tunnekortilta toiselle. On huomattava, että lasten vastauksissa ei välttämättä ole oikeita tai väärä vaihtoehtoja. (ks. Liuska ja Turunen 2015, 29.)
 - Olet voittanut lauta- tai korttipelin.
 - Potkaisit vahingossa maalin jalkapallossa.
 - Joku on rikkonut tekemäsi lumiukon.
 - Joku nimittelee sinua.

Lopetus:

- **Ystävärentoutus** – lapset käyvät pitkälle latti alle silmät suljettuina ja heitä pyydetään kuuntelemaan tarkasti ohjaajan puhetta sekä samalla toimimaan annettujen ohjeiden mukaan. Taustalla voi soida rauhallinen musiikki tai luonnon äänistä koostettu äänite. Ohjaaja lukee tekstin rauhallisesti pitäen välillä pieniä taukoja. (Liuska ja Turunen 2015, 35–36.)

”Millainen on hyvä ystävä? Mitä ominaisuuksia hänellä on? Osaatko sinä olla hyvä ystävä?”

Ajattele jalkojasi. Jalat kuljettavat sinua päivittäin uusiin leikkeihin ja puuhiin. Ne kuljettavat sinut myös vanhojen ja uusien ystävien luokse. Sinun jalkasi voivat olla hyvän ystävän jalat.

Ajattele käsiäsi. Purista kätesi tiukasti nyrkkiin ja päästä sitten rennoksi. Kätesi tekevät päivän mittaan monenlaisia asioita. Kätet voivat tehdä hyviä tekoja ja auttaa toisia. Sinun kätesi voivat olla hyvän ystävän kätet.

Ajattele silmiäsi. Laita kätesi kevyesti silmiesi päälle. Silmäsi näkevät päivittäin monia mielenkiintoisia asioita. Ne auttavat sinua havaitsemaan uutta ja näkemään tärkeitäkin asioita. Ehkä silmäsi huomaavat tänään jonkun, joka tarvitsee ystävää tai leikkikaveria. Sinun silmäsi voivat olla hyvän ystävän silmät.

Ajattele korvasi. Laita kätesi kevyesti korviesi päälle. Korvasi kuulevat koko ajan uusia asioita, joiden perusteella voit tehdä päätöksiä. Korvasi voivat myös kuunnella ystävää. Kuulethan myös toisten pyynnön tulla mukaan leikkiin tai pyynnön päästä mukaan. Sinun korvasi voivat olla hyvän ystävän korvat.

Ajattele suutasi. Purista suusi tiukkaan mutruun ja hymyile sitten leveästi ja anna sen jälkeen suun rentoutua. Toiset meistä puhuvat paljon ja toiset hieman vähemmän. Toisen ääni on voimakas ja toisten ääni kuuluu vain kuiskauksena. Päivän aikana voit puheellasi tuottaa toisille hyvää mieltä. Kohteliaat ja ystävälliset sanat ovat hyvän ystävän kieltä. Sinun suusi voi olla hyvän ystävän suu.

Rutista nyt oikein kovasti itseäsi. Olet hyvä sellaisena kuin olet ja sinä voit olla hyvä ystävä.” (Liuska ja Turunen 2015, 36.)

Lähteet

- ALLIO, Olli 2004. Suuri leikkikirja. Kotipaikka: Gummerus Oy.
- BARTL, Almuth 2000. Lyömättömät leikit – leikkejä vihaa ja aggressiota vastaan. Leikkejä kouluun ja piennryhmille. Helsinki: Lasten Keskus.
- DAMMERT, Marja-Leena 2012. Satuhieronnalla tuetaan arjen helppoutta. Varhaiskasvattajien ammattilehti Pikkuväki 6/2012, 49–51.
- HAKKARAINEN, Pentti 2002. Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.
- HUJALA, Eeva, TURJA, Leena, ELO, Janniina ja ROOS, Piia (toim.) 2014. Varhaiskasvatuksen käsikirjan työkirja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- LIUSKA, Kirsi ja TURUNEN, Tiina 2015. Häilyherneitä ja lempeyslientä. Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.
- OPETUSHALLITUS 2013. Tunteet – mitä ne ovat? Missä tunteet tuntuvat ja miten ne näkyvät ulospäin? Saatavissa: http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat
- SAJANTOLA, Marjo 2015. Satuhieronta opettaa lapsille miten kaveriin saa koskea. Super 2/2015, 56–59.
- SEURAKUNTIEN LAPSITYÖN KESKUS. Ollaan ihmisiksi – kymmenen ajatusta oikeasta ja väärästä. Toimintavirikkeitä. Saatavissa: www.evli-slk.fi/files/350/toimintavirikkeita.pdf
- TUOVINEN, Sanna 2014. Satuhieronta. Läsänä olevan kosketuksen ja sadun taikaa.

